

Bouwstenen voor de nieuwe Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer in Zuid-Holland

Visie van de agrarische natuurverenigingen

Bouwstenen voor de nieuwe Subsidieregeling agrarisch natuurbeheer in Zuid-Holland

Visie van de agrarische natuurverenigingen

**Paul Terwan
José van Miltenburg**

Haarlem, maart 2008

Inhoud

1. Inleiding	1
2. De Zuid-Hollandse kwaliteiten en de SAN	3
2.1 Welke kwaliteiten benoemt de provincie?	3
2.2 Beeld van het huidige SAN-beheer	4
2.3 Overig beheer	5
3. Inhoudelijke wensen voor de nieuwe SAN	7
3.1 Beheer van weide- en akkervogels	7
3.2 Botanisch graslandbeheer	8
3.3 Bouwlandbeheer	9
3.4 Ganzenbeheer	11
3.5 Natuurlijke handicaps	11
3.6 Water- en oeverbeheer	12
3.7 Beheer van kleine landschapselementen	13
3.8 Welke maatregelen zijn al 'Brussel-proof'?	14
4. Organisatorische wensen voor de nieuwe SAN	17
4.1 Wat vraagt Brussel?	17
4.2 Doelformulering en verantwoording	18
4.3 Kwaliteitsborging: certificering en gereguleerde inschrijving	19
4.4 Inzet maatregelen	20
4.5 Mogelijkheden voor maatwerk en flexibiliteit	20
4.6 Toekomst van het 'overgangsbeheer'	21
4.7 Gebiedsindeling	22
4.8 Vergoedingen en budgetten	22
4.9 Openstelling van de regeling	24
4.10 Relatie met andere financiers van groenblauwe diensten	24
4.11 Positie van de SOL	25
5. Conclusies en aanbevelingen	27
Bronnen	32
Bijlagen	
1. Analyse gebiedsplannen Zuid-Holland	33
2. Uitsplitsing van het SAN-beheer in Zuid-Holland	40
3. Vergelijking normbedragen SOL en catalogus groenblauwe diensten	43
4. Vergoedingen groenblauwe diensten zoals voorgesteld aan het Hoogheemraadschap van Rijnland	47
5. Gebiedsindeling nota Levend Landschap en werkgebieden natuurverenigingen	48

1. Inleiding

Aanleiding

In het kader van de ILG-afspraken zijn de regelingen van het Programma Beheer per 1 januari 2007 overgegaan naar de provincies. De provincies hebben afgesproken dat er tot 1 januari 2009 wordt gewerkt met de 'oude' regelingen, maar dat er vanaf dan nieuwe provinciale regelingen van kracht worden. Met die nieuwe regelingen kunnen drie vliegen in één klap worden geslagen:

- a. daar waar pakketten onvoldoende effectief zijn (die discussie loopt vooral rond de gebiedspakketten voor weidevogels), kan de effectiviteit worden verhoogd;
- b. de pakketten kunnen meer op maat worden gesneden voor de regio. In verschillende provincies, waaronder Zuid-Holland, hebben agrarische natuurverenigingen al eigen specifieke pakketten geïntroduceerd;
- c. er kan een nieuw sturingsstelsel worden doorgevoerd. Het IPO heeft hiervan inmiddels een voorlopige versie opgesteld. Daarbij staan gebiedsgerichtheid en administratieve eenvoud hoog in het vaandel. Een keur aan landelijke werkgroepen is momenteel bezig om het nieuwe stelsel operationeel te maken.

Het zal duidelijk zijn dat de drie elementen sterk met elkaar zijn verweven. Daar waar de twee eerste zich vooral richten op de inhoud en kwaliteit van het beheer, is de laatste meer gericht op de regelingstechnische inbedding van het beheer.

Zuid-Holland bereidt momenteel de wijziging van de regelingen voor en betreft daarbij ook de provinciale stimuleringsregeling voor kleine landschapselementen (SOL). De provincie wil de herziening doorvoeren in nauw overleg met de beheerders en - uiteraard - de andere provincies, met name degene die aan Zuid-Holland grenzen. De provincie heeft Natuurlijk Platteland West (NPW) gevraagd om een bijdrage te leveren aan de ideevorming over de stelselwijziging. Dit rapport doet daarvan verslag. Omdat de ideevorming over de omvorming van het Programma Beheer ten tijde van het publiceren van dit rapport nog in volle gang is, ook binnen Natuurlijk Platteland, moet dit rapport worden gezien als een momentopname. Niettemin weerspiegelt het natuurlijk ook de grotere lijnen van de toekomstvisie van NPW en de aangesloten verenigingen op het agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Vraagstelling

De vraagstelling van de provincie kan als volgt worden geformuleerd:

1. Hoe kunnen de huidige beheerpakketten worden beoordeeld? Meer specifiek:
  - passen ze bij de Zuid-Hollandse natuur- en landschapskwaliteiten?
  - zijn ze - voor zover bekend - effectief?
  - zijn ze bruikbaar voor de beheerders?
  - zijn ze 'Brussel-proof', c.q. hoe verhouden ze zich tot de catalogus groenblauwe diensten? Deze vraag geldt alleen voor de SOL, omdat die nooit door Brussel is getoetst
2. Welke aanpassingen zijn gewenst? Het kan daarbij gaan om:
  - inhoudelijke aanpassing van bestaande pakketten om deze effectiever te maken en/of beter te laten aansluiten bij provinciale of regionale kwaliteiten;
  - nieuwe maatregelen of pakketten, bijvoorbeeld voor kwaliteiten of biotopen die nu onvoldoende worden bediend (bijv. water, oevers, bollenvogels, bepaalde aardkundige of cultuurhistorische elementen, boerenerven);
  - vergoedingstechnische aanpassingen om maatregelen beter 'Brussel-proof' te maken.
3. Welk organisatie-model is het meest geëigend? Meer specifiek:
  - welke combinatie van doelen, maatregelen en resultaten is het meest geschikt (c.q. past binnen de Brusselse kaders)?

- hoe kan op gebiedsniveau de beoogde samenwerking tussen beheerders het best gestalte krijgen?
  - kan de contractering het best verlopen?
  - welke rollen kunnen gebiedspartijen (o.a. agrarische natuurverenigingen) hebben en hoe kunnen deze worden betaald?
4. Zijn er begrenzingstechnische problemen te verwachten? Met name:
- hoe verhouden de 17 Zuid-Hollandse landschapsregio's zich tot de werkgebieden van de agrarische natuurverenigingen? Hoe kunnen eventuele knelpunten worden opgelost?
  - hoe kunnen de pakketten en het organisatiemodel het best worden toegepast in 'grensoverschrijdende' gebieden (De Venen, Krimpenerwaard/Lopikerwaard, Vijfheerenlanden) in afstemming met de werkwijze in de omliggende provincies?

Afbakening

In het project hebben we de volgende inhoudelijke afbakening gehanteerd:

- a. Basis voor de Zuid-Hollandse gebiedskwaliteiten zijn de huidige gebiedsplannen, te weten:
- het provinciale beheersgebiedsplan;
  - het landschapsgebiedsplan Groene Hart;
  - de afzonderlijke natuurgebiedsplannen, voor zover deze natuurdoelen van het agrarisch cultuurlandschap bevatten (die tegenwoordig deels ook met SAN-beheer kunnen worden gerealiseerd);
  - voor de Nationale Landschappen ook de ontwikkelingsplannen waarin kernkwaliteiten zijn geformuleerd.
- b. Het project richt zich primair op de SAN en de SOL, maar waar nodig (bijv. daar waar soortgelijke natuur- of landschapswaarden vanuit verschillende regelingen worden beheerd), zal ook de SN in de beschouwing worden betrokken.
- c. Het project richt zich primair op natuur- en landschapsbeheer. Daar waar zinvol worden andere kwaliteiten (bijv. aardkunde, cultuurhistorie, aan water gerelateerde natuur- en landschapswaarden) betrokken. De gebouwde omgeving maakt in ieder geval géén deel uit van het onderzoek.
- d. Het project gaat over de inhoud en organisatie van het agrarisch natuur- en landschapsbeheer, en *niet* of nauwelijks over:
- de procedure van gebiedsbegrenzings;
  - inrichtingssubsidies.
- e. Het project resulteert niet in een kant-en-klare regeling met pakketten en al, maar in een serie (gevorderde) bouwstenen daarvoor. Daarmee levert het vooral uitgewerkte ideeën voor provinciale besluitvorming.

Dankwoord

We zijn de volgende personen zeer erkentelijk voor hun bijdrage aan het project:

- a. Inge de Vos, Franck Kuiper en Peter Kamminga van de provincie Zuid-Holland, die het project vanuit de financier begeleidden;
- b. Gert van der Hoeven, Nel Brouwer, Franny Corts, Theo van Leeuwen en Mieke Vergeer vormden vanuit NPW een klankbordgroep van Zuid-Hollandse natuurverenigingen;
- c. daarnaast hebben enkele afzonderlijke natuurverenigingen (Rietgors, Goeree-Overflakkee, Natuurlijk Voorne-Putten, Geestgrond) en PPO Lisse (Nathalie Reijers) informatie geleverd over natuur in de akkerbouw en bollenteelt;
- d. met Johan Bezemer, Aletta van der Zijden (Landschapsbeheer Zuid-Holland), Wouter Tolcamp en Wim Dijkman (CLM Onderzoek en Advies) is overleg gepleegd over de positie van de SOL.

Uiteraard komt de uiteindelijke tekst geheel voor rekening van de auteurs.

2. De Zuid-Hollandse kwaliteiten en de SAN

2.1 Welke kwaliteiten benoemt de provincie?

Op basis van relevante provinciale beleidsnota's is een analyse gemaakt van de doelen die de provincie nastreeft op het gebied van natuur, landschap (incl. cultuurhistorie) en water. De volledige analyse is opgenomen als bijlage 1 in dit rapport. We volstaan hier met de belangrijkste resultaten.

Wat betreft *natuurwaarden* zijn de belangrijkste doelen:

- a. uiteraard: weidevogels. Driekwart van de hectaretaakstelling van het beheersgebiedsplan (een kleine 9.000 ha) en nog eens 2.500 ha uit regionale natuurgebiedsplannen bestrijken deze soortgroep. Daarbij gaat het om het hele scala aan soorten, inclusief de minder kritische, met speciale aandacht voor de soorten die hard achteruit gaan;
- b. bloemrijke graslanden. Het beheersgebiedsplan zet hier vooral in op randenbeheer (tweederde van de taakstelling van ca 2.800 ha), de natuurgebiedsplannen doen daar nog eens een gemêleerde, maar qua omvang bijna identieke taakstelling bovenop;
- c. soortenrijke akkerranden. Het beheersgebiedsplan heeft hier en relatief bescheiden taakstelling (175 ha), in de natuurgebiedsplannen ontbreekt bouwland geheel;
- d. de natuurgebiedsplannen kennen een relatief forse taakstelling voor rietland en ruigte (1.240 ha). Hoewel slechts een deel hiervan door agrariërs zal of kan worden beheerd, is dit een interessante doelstelling die in het beheersgebiedsplan ontbreekt;
- e. overwinterende ganzen. Hiervoor wordt momenteel voor bijna 5.800 ha foerageergebieden aangewezen.

Rekenen we het rietland niet mee, dan beslaat de totale doelstelling in kwantitatieve termen ruim 20.000 ha. Aangezien de ganzengebieden deels overlappen met de weidevogelgebieden, is de feitelijke 'ruimte' voor betaald beheer kleiner.

Op het gebied van *landschap* zijn de provinciale doelen divers:

- a. diverse nota's beschrijven de landschappelijke waarden en doelen vooral op gebiedsniveau, in termen van verkavelingspatronen, openheid, waterrijkdom, reliëf en de aanwezigheid van bepaalde waterlopen en/of beplantingen. Er zijn eigenlijk nauwelijks instrumenten om deze doelen te dienen, behalve de regeling probleemgebieden ('natuurlijke handicaps'). Hiervoor is in Zuid-Holland een kleine 50.000 ha begrensd, vooral in veenweidegebieden en uiterwaarden;
- b. er worden ook 'losse' elementen genoemd die kenmerkend zijn voor het Zuid-Hollandse landschap: de waterrijkdom uit zich bijvoorbeeld in de vele vaarten, plassen, poldersloten en oude veenstroompjes, er zijn kenmerkende elementen zoals dijken en kaden, houtsingels, eendenkooien en rietlanden. Sommige elementen zijn vooral kenmerkend voor selecte gebieden (bijv. de krekens op de eilanden, de hoogstamfruitbomen in de Vijfheerenlanden, de grienden in de Alblasserwaard). Het Landschapsgebiedsplan deelt hiertoe (alleen in het Groene Hart) een hectaretaakstelling van ca 120 ha, 63 km en een kleine 50.000 afzonderlijke bomen toe. Daarnaast kennen de natuurgebiedsplannen bescheiden taakstellingen op het gebied van landschapselementen, ook buiten het Groene Hart. Via de SOL, de aparte provinciale stimuleringsregeling voor landschapselementen, worden nog eens ruim 90 ha, 60 km en een kleine 30.000 afzonderlijke bomen bediend.

Water komt in de provinciale plannen vooral naar voren als landschapselement en als drager van natuurwaarden, dus niet als aparte beleidscategorie.

2.2 Beeld van het huidige SAN-beheer

De stand van zaken in het Zuid-Hollandse SAN-beheer is weergegeven in de tabellen 1 en 2 en - in meer detail - in bijlage 2:

1. Tabel 1 geeft de totale SAN-oppervlakte (anno 2007) weer voor de hele provincie op basis van de cijfers van de Dienst Regelingen. Bijlage 2 bevat een verdergaande uitsplitsing naar type beheer.
2. Tabel 2 bevat de gegevens van de collectieve beschikkingen aan agrarische natuurverenigingen anno 2006, verzameld door NPW. Ook hiervan bevat bijlage 2 een verdere detaillering. Belangrijke verschillen met de DR-cijfers zijn, naast het feit dat de gegevens een jaar ouder zijn:
  - de individuele beschikkingen (buiten de verenigingen om) ontbreken, evenals enkele beschikkingen aan collectieven anders dan natuurverenigingen;
  - de cijfers gelden voor de werkgebieden van de verenigingen. Deze overschrijden soms de provinciegrenzen. De DR-cijfers gelden alleen voor het Zuid-Hollandse deel van de werkgebieden.

Het beeld van het SAN-beheer in Zuid-Holland is als volgt:

- a. Het **weidevogelbeheer** is met bijna 25.500 ha goed vertegenwoordigd: het is goed voor 94% van de totale oppervlakte aan SAN-natuurbeheer (excl. landschapselementen en probleemgebiedenvergoeding). Omgerekend naar 'beleidsmatige' (budgettaire) hectares (zie de voetnoot bij tabel 1), gaat het om ruim 4.100 ha, ofwel bijna driekwart van de totale oppervlakte SAN-beheer. Van de collectieve (gebieds)pakketten bestaat 87% uit de pakketten met 25, resp. 50 broedparen per 100 ha. Van de totaal gecontracteerde oppervlakte is 87% nestbescherming en 13% 'zwaar beheer'. Het aandeel zwaar beheer varieert echter sterk per gebied. In beleidsmatige oppervlakten is de verhouding heel anders: 36% nestbescherming en 64% zwaar beheer.
- b. Het **botanisch graslandbeheer** is vertegenwoordigd met 1.533 ha. Hiervan is 55% collectief gecontracteerd (vooral randenbeheer). In totaal bestaat bijna driekwart van het botanisch beheer uit randenbeheer.
- c. **Bouwlandbeheer** is opmerkelijk afwezig: er is slechts 4 ha faunarand gecontracteerd.
- d. Ook **landschapselementen** zijn slechts mondjesmaat gecontracteerd: omgerekend naar hectares 325 ha, omgerekend naar budgettaire oppervlakte slechts 25 ha. Het accent ligt op elzensingels, geriefbosjes, knotbomen, hoogstamfruit en poelen (zie bijlage 2).
- e. Er bijna 14.000 ha aan **probleemgebiedenvergoeding** gecontracteerd,

Via de agrarische natuurverenigingen nemen inmiddels meer dan 1.000 grondgebruikers deel aan de SAN, en wel met gemiddeld ruim 20 ha per deelnemer (bruto). Weidevogelbeheer en slootkantenbeheer zijn voor het grootste deel collectief (via de agrarische natuurverenigingen) gecontracteerd. In totaal loopt 94% van de SAN-oppervlakte (70% van de beleidsmatige oppervlakte) via de verenigingen.

In het kader van het beheergebiedsplan is er budgettair (netto) 5.643 ha gecontracteerd, ofwel 47% van het 12.000 ha grote provinciale ha-quotum. Aangezien een deel van het SAN-beheer ook kan plaatsvinden als 'overgangsbeheer' in natuurgebieden, is het percentage in feite nog lager. In de probleemgebieden is eenderde van de begrensde oppervlakte en tweederde van de budgettaire oppervlakte gecontracteerd. Voor de landschapselementen zijn de provinciale quota alleen overschreven voor knotbomen en poelen; voor de andere elementen (en dus ook voor het totaal) is er aanmerkelijk minder gecontracteerd dan het quotum toelaat (zie bijlage 2).

Met de SAN (incl. probleemgebieden en ruige mest) was in 2007 een bedrag van € 6,2 mln. gemoeid, waarvan € 1,6 mln. EU-medefinanciering.

Tabel 1. SAN-beheer in Zuid-Holland per 31 dec. 2007

	bruto-oppervlakte (ha)	netto-oppervlakte (ha)*
weidevogelbeheer collectief	24.487	3.127
weidevogelbeheer individueel	979	979
toeslag ruige mest	3.329	0
botanisch beheer collectief	848	848
botanisch beheer individueel	685	685
akkerbeheer	4	4
landschapselementen	325	25
probleemgebiedenvergoeding	13.935	13.935

* voor het beslag op budget en provinciale hectarequota tellen niet alle pakketten voor 100% mee. Zo telt nestbescherming in de vier gebiedspakketten mee voor resp. 5, 7½, 10 en 12½ %, maaidatumbeheer 23 mei en met voorbereiding voor 50% en collectieve vluchtstroken voor 0%. Voor landschapselementen zie bijlage 2.

Bron: Dienst Regelingen

Tabel 2. Collectieve SAN-beschikkingen aan agrarische natuurverenigingen in 2006

	aantal deelnemers	botanisch graslandbeheer (ha)	weidevogelbeheer (ha)	bouwlandbeheer (ha)	landschapselementen	totaal
Lange Ruige Weide	113	100	2.270	-	-	2.370
De Wetering	40	-	794	-	-	794
Wijk en Wouden	90	41	1.886	-	-	1.927
Vockestaert	79	32	2.014	-	-	2.046
Den Hâneker	221	270	4.012	-	-	4.282
Hollandse Venen	124	54	3.012	-	-	3.066
De Parmey	41	29	716	-	-	745
Weide en Waterpracht	76	42	1.383	-	-	1.425
Weidehof Krimpenerwaard	192	191	2.217	-	-	2.408
Voorne-Putten	10	0,1	162	-	-	162
Ade	30	15	2.002	-	-	2.017
Santvoorde	10	7	478	-	-	485
	1.026	781	20.946	-	-	21.727

Bron: NPW (eigen opgave verenigingen)

2.3 Overig beheer

Naast de SAN vindt er ook langs andere wegen natuurbeheer plaats. De belangrijkste:

- zoals gezegd worden landschapselementen ook via de SOL gefinancierd. In 2006 ging daarin een bedrag om van € 264.000,- (meer over de SOL in bijlage 1);
- sommige verenigingen hebben andere geldschieters bereid gevonden aanvullend beheer te financieren. Bekende voorbeelden:
  - het Groenfonds Midden-Delfland. Voor duurzaam beheer is hier jaarlijks zo'n vier ton beschikbaar;
  - de akkerrandenregeling in de Hoeksche Waard en op Goeree-Overflakkee, waar provincie en waterschap enkele tonnen per jaar betalen voor ruim 300 km

akkerrand. Deze regeling heeft overigens niet zozeer een natuurdoel alswel een breder biodiversiteitsdoel (functionele agrobiodiversiteit) en een milieudoel (verminderen emissies naar het oppervlaktewater).

Daarnaast zijn er nog diverse andere voorbeelden (met kleinere bedragen) van alternatieve financiering.

Daarnaast passen alle verenigingen met instemming van de leden de zogeheten 'afomingsconstructie' toe: een deel van de vergoeding voor weidevogelbeheer (met name het nestbeschermingsdeel) en slootkantbeheer wordt teruggestort aan de vereniging, die het op zijn beurt herverdeelt onder de leden, en wel op drie manieren (variërend per vereniging):

- in de vorm van resultaatbeloning: betaling van het feitelijke aantal gevonden legfels en/of aangetroffen indicatorsoorten in slootkanten;
- voor financiering van SAN-achtig beheer buiten de beschikte/begrensde oppervlakte;
- 'flexibel beheer': ad hoc maatregelen in het broedseizoen (naar bevind van zaken): eenjarig extra vluchtstroken, maaidatumcontracten, extra uitstel van de maaidatum (t.o.v. het lopende contract), maatregelen voor specifieke soorten als zwarte stern, purperreiger en koloniebroeders zoals visdiefje. Zo wordt een deel van het SAN-geld *privaat* gebruikt om regionaal maatwerk te leveren. Tabel 3 geeft een overzicht van de eigen pakketten van de verenigingen.

Tabel 3. Eigen beheerpakketten agrarische natuurverenigingen

<p>Rietgors</p> <ul style="list-style-type: none"> - akkerrandenbeheer* <p>De Wetering</p> <ul style="list-style-type: none"> - nestbescherming - maaidatum 23 mei - flexibel uitstel maaidatum - zwarte stern <p>Den Hâneker</p> <ul style="list-style-type: none"> - vliegende ha's (maaidatum) - greppel-plas-dras - verlengde plas-dras (tot 15 juni) <p>De Parmey</p> <ul style="list-style-type: none"> - vluchtheuvels - maaidata - zwarte stern <p>Vockestaert</p> <ul style="list-style-type: none"> - ad hoc vluchtstroken - puntensysteem Groenfonds* 	<p>Weide en waterpracht</p> <ul style="list-style-type: none"> - plas-dras 15 april - maaidatum 1, 15 en 22 juni - slootkantenbeheer - vliegende vluchtheuvels - zwarte stern <p>Wijk en Wouden</p> <ul style="list-style-type: none"> - nestbescherming - vluchtheuvels <p>Hollandse Venen</p> <ul style="list-style-type: none"> - ad hoc vluchtstroken - ad hoc maaidata <p>Weidehof Krimpenerwaard</p> <ul style="list-style-type: none"> - ad hoc vluchtstroken - ad hoc uitgesteld maaien - SAN in natuurontwikkelingsgebied - zwarte stern
--	--

* Deze maatregelen worden met andere dan SAN-financiering uitgevoerd; de meeste maatregelen worden gefinancierd uit de 'afoming' van vergoedingen door natuurverenigingen en herverdeling onder de leden

3. Inhoudelijke wensen voor de nieuwe SAN

In dit hoofdstuk presenteren we de inhoudelijke wensen voor de nieuwe SAN: welke maatregelen zou die moeten omvatten? Dit hoofdstuk gaat louter over de inhoud van die maatregelen; over de organisatorische inbedding gaat het volgende hoofdstuk. Het hoofdstuk is opgebouwd aan de hand van de belangrijkste typen natuur- en landschapsmaatregelen, en gaat per type achtereenvolgens in op de vragen:

- welke van de huidige maatregelen moeten worden gehandhaafd (op basis van ecologische effectiviteit en agrarische inpasbaarheid);
- welke nieuwe (typen) maatregelen zinvol zijn.

Tot slot staan we stil bij de vraag of de nieuwe maatregelen 'Brussel-proof' zijn. Over de feitelijke vergoedingsberekening en de wensen ten aanzien van de vergoedingen gaat hoofdstuk 4.

3.1 Beheer van weide- en akkervogels

Effectiviteit huidige maatregelen

Er is veel te doen over de effectiviteit van de pakketten voor weidevogelbeheer. Het voert te ver om hier de hele wetenschappelijke discussie te beschrijven, maar kort samengevat spitst de discussie zich vooral toe op:

- de effectiviteit van nestbescherming als afzonderlijke maatregel. Er lijkt inmiddels redelijke consensus dat nestbescherming het broedsucces verhoogt, maar als alleenstaande maatregel op gebiedsniveau niet toereikend is: er moet binnen bereikbare afstand ook 'kuikenland' aanwezig zijn. Ook zijn er aanwijzingen dat nestbescherming de predatie verhoogt;
- het aandeel 'zwaar beheer' (maaidatumbeheer). Volgens sommigen (o.a. Alterra-onderzoek) is in veel gebieden een groter aandeel zwaar beheer nodig dan nu wordt gerealiseerd. Een meer genuanceerde benadering gaat uit van het aandeel geschikt 'kuikenland', dat uit verschillende typen land (laat gemaaid, laat gemaaid met voorbeweiding, extensief beweide, hergroeiend gras) kan bestaan;
- recent is er echter ook discussie over de typen grasland die als geschikt kuikenland kunnen worden aangemerkt. Recent bepleitte Alterra om gangbaar beheerd land met hergroeiend gras niet langer te kwalificeren als kuikenland (vanwege een ontoereikende voedselsituatie);
- de situering van het beheer op gebiedsniveau, c.q. de ruimtelijke samenstelling van het beheermozaïek. Onderzoek geeft indicaties dat nogal wat beheer wordt gesitueerd op relatief kansarme plekken;
- de mate waarin de maatregelen een brede groep weidevogels bedienen. De huidige pakketten lijken een beperkte soortengroep te bedienen;
- er is gebrek aan flexibele inzet van maatregelen waarmee in het broedseizoen op de actuele situatie kan worden ingespeeld. Veel agrarische natuurverenigingen zetten naar bevind van zaken in het broedseizoen uit eigen middelen ad hoc (eenjarig) vluchtstroken en maaidatumcontracten in, waarmee veel weidevogelwinst kan worden geboekt. Deze contracten voldoen echter niet aan de eisen die de EU en DR stellen en zullen dus niet snel in de SAN worden opgenomen.

Te handhaven en nieuwe maatregelen

De genoemde evaluatieresultaten betekenen niet dat onderdelen van de huidige pakketten kunnen worden geschrapt, maar dat de inzet en samenhang van de verschillende beschermingsmaatregelen cruciaal is. Zo zou nestbescherming kunnen worden gekoppeld aan de aanwezigheid van 'kuikenland' op bereikbare afstand.

Een recente evaluatie van het mozaïekbeheer in opdracht van de Kenniskring Weidevogellandschap (Oosterveld e.a. 2007) pleit - in lijn met de IPO-sturingsfilosofie - voor een andere lijn: het openstellen van een groot aantal beschermingsmaatregelen (een 'groslijst') waaruit het gebied - afhankelijk van de aanwezige soorten en dichtheden - een ecologisch effectieve mix kan samenstellen. Deze lijst zou zelfs aanmerkelijk langer moeten zijn dan de onderdelen van de huidige pakketten, en zou bijvoorbeeld ook maatregelen moeten bevatten in de sfeer van:

- extensieve beweiding;
- maaitrappen in de eerste snede;
- kruidenrijk (licht bemest) grasland;
- kruidenrijke kanten;
- goed beheerde greppels;
- 'greppel-plas-dras', een andere vorm van plas-dras waarmee Den Hâneker heeft geëxperimenteerd;
- zeer late maaidata (m.n. voor zangvogels), bijvoorbeeld voorafgegaan (om 't beter inpasbaar te maken) door voorbeweiding.

Van al deze maatregelen is het zinvol om ze - naast de bestaande maatregelen - op te nemen in de groslijst van maatregelen. Bij de nadere uitwerking kan gebruik worden gemaakt van de aanpak en ervaringen in het project 'Nederland-Weidevogelrijk'.

Daarnaast is er een aparte categorie *ad hoc* maatregelen die de verenigingen nu (uit eigen middelen) treffen om naar bevind van zaken in te spelen op het verloop van het broedseizoen: 'flexibel beheer', eenjarige maatregelen zoals uitstel van maaidatum (incl. extra uitstel van maaidatum bovenop een bestaande overeenkomst), creëren van een vluchtstrook etc. Deze maatregelen zijn inhoudelijk niet nieuw, maar qua uitvoering wel. Daarop komen we later nog terug.

Tot slot is het zinvol twee maatregelen te introduceren voor specifieke soorten:

1. Koloniebroeders, met name het visdiefje. Maatregelen bestaan hier uit *ad hoc* (bij gebleken aanwezigheid) afgesproken uitstel van maaidatum of extensieve beweiding.
2. Zwarte stern. Enkele natuurverenigingen hebben daarvoor reeds eigen pakketten. Deze bestaan bijvoorbeeld uit:
  - randenbeheer (niet maaien en beweiden) tot resp. 1 aug. en 1 sept. in een rand van minimaal 1 m en maximaal 3 m uit de sloot. Indien nodig draad zetten;
  - vlotjes plaatsen en beheren.

Beschermingsmaatregelen op *bouwland* bespreken we in § 3.3.

3.2 Botanisch graslandbeheer

Effectiviteit huidige maatregelen

Waar het gaat om '*volveldsbeheer*' bevat de evaluatie van het Programma Beheer (Wiertz e.a. 2007) alleen resultaten voor de categorie 'nat soortenrijk grasland', en wel:

- het aantal gerealiseerde plantensoorten onder de SAN bedraagt in Laag-Nederland gem. 16 tegenover 17 bij het SN-basispakket en 19 bij het SN-pluspakket (en 25 bij SBB);
- noch bij de SN, noch bij de SAN is sprake van een duidelijke verbetering van de soortenrijkdom door de jaren heen, maar wel van een afname in de situatie zonder natuurbeheer;

- bij de SAN wordt op ca 32% van de oppervlakte het pakketdoel gehaald, tegenover ca 20% bij het SN-basispakket en ca 40% bij het SN-pluspakket (intermediaire positie).

Conclusies:

- botanisch graslandbeheer werkt vooral als instandhoudingsbeheer (de evaluatieperiode 2000-2006 was wellicht ook wat te kort om een toename te kunnen verwachten);
- het SAN-pakket doet het niet substantieel beter of slechter dan het vergelijkbare SN-pakket.

Onderzoek naar de effectiviteit van *slootkantbeheer* laat het volgende zien:

- uit CLM-onderzoek in het Groene Hart en Waterland blijkt het beheer bij meer dan de helft van de onderzochte agrarische natuurverenigingen bij te dragen aan behoud en vaak zelfs verhoging van het aantal indicatorsoorten in slootkanten. Het is echter wat onduidelijk of dit een ecologisch effect is of een effect van een grotere kennis van plantensoorten bij de deelnemers en dus een betere opgave. Ook andere onderzoeken laten echter minimaal behoud zien (bij een afname van soorten in niet-beheerde kanten);
- daar waar de soortenrijkdom constant blijft, is die vaak al behoorlijk hoog;
- een deel van de onderzoeken vindt geen of weinig verschil in soortenrijkdom tussen beheerde en niet-beheerde randen. In die gevallen wordt dit geweten aan de geringe zaadvoorraad in de bodem en aan de aanvankelijk optredende verruiging (witbolstadium). Anderzijds blijken er weinig verschillen in voedselrijkdom tussen beheerde en niet-beheerde randen. Dit wijst eerder op een onderzoeksmatig probleem: kennelijk worden alle randen ontzien bij de bemesting, o.a. op basis van wettelijke verplichtingen (Lozingenbesluit);
- net als bij weidevogelbeheer speelt de rangschikking van het beheer een rol. Voor randenbeheer verhoogt aaneengeslotenheid (c.q. ruimtelijke verbondenheid) een rol. Zo dankt Alterra, dat onderzoek deed in Midden-Delfland, het behoud van slootkantplanten hier aan de gunstige ruimtelijke rangschikking van het beheer.

Te handhaven en nieuwe maatregelen

Uit het voorgaande blijkt dat er geen zwaarwegende redenen zijn om de botanische graslandpakketten drastisch te herzien. Voor de randenpakketten lijkt de ecologische winst nog te verhogen door uitgekiend situeren.

Er wordt wel een nieuw pakket voorgesteld: *instandhouding van oud grasland*. Dit is een verbijzondering van het bestaande pakket 'landschappelijk waardevol grasland'. Het pakket is onderdeel van het Groenfonds Midden-Delfland, waar de term 'oud' is gedefinieerd als 'ouder dan 10 jaar'. Het pakket was daar bedoeld als een 'pluspakket' bij de zogeheten basis-landschapspremie, dat op zijn beurt een variant is op het bestaande pakket natuurlijke handicaps (zie § 3.5). Het ligt dus voor de hand hier een koppeling aan te brengen.

Voor slootkanten / oevers is behoefte aan aparte maatregelen voor 'moerasoevers': natuurvriendelijke oevers, terrastaluds etc., oevers waarvan het talud zodanig is aangepast dat een moerasstrook ontstaat. Daarvoor doen we in § 3.6 voorstellen.

3.3 Bouwlandbeheer

Effectiviteit huidige maatregelen

De provincie heeft alleen de pakketten voor akkerranden opengesteld, niet voor 'volveldsbeheer'. Er zijn geen recente onderzoeksgegevens over de effectiviteit van de SAN-pakketten voor akkerranden. Hoewel er in het buitenland interessante en soms zelfs spectaculaire resultaten worden geboekt, zijn de resultaten in Nederland vaak bescheiden doordat de zaadbank is geslonken door het relatief intensieve beheer

voorafgaand aan het randenbeheer. Er zijn echter geen aanwijzingen dat de maatregelen in de pakketten niet effectief zijn.

De pakketten voor *faunaranden* (die overigens tussentijds zijn gewijzigd) kennen alleen maatregelen, geen resultaatverplichtingen. Onderzoek wijst uit dat er andere en meer soorten voorkomen dan in het aanpalende bouwland (vooral insecten). Op zich is dat een goede randvoorwaarde voor akkervogels als fazant en patrijs, maar goede vogelstudies ontbreken.

Te handhaven en nieuwe maatregelen

De SAN-pakketten voor *akkerranden* zijn in de bouwlandgebieden van Zuid-Holland nauwelijks gecontracteerd (slechts 4 ha faunarand). De aparte regeling voor akkerranden zoals die in de Hoeksche Waard en op Goeree-Overflakkee functioneert, en die mede door de provincie wordt gefinancierd, loopt wel goed: daarmee is inmiddels ruim 300 km akkerrand gecontracteerd. Belangrijke verschillen met de SAN-pakketten voor akkerranden zijn:

- de doelstelling is breder. Er wordt gemikt op functionele agro-biodiversiteit (zoals insecten en andere organismen die plaagregulerend werken in het aangrenzende gewas) en op milieuwinst (verminderde emissies naar het oppervlaktewater - de randen moeten langs water zijn gelegen). In het kielzog daarvan profiteren andere soorten natuur, zoals insecten- en zaadetende vogels en kleien zoogdieren;
- er moeten specifieke zaadmengsels worden gebruikt met specifieke maaitijdstippen. Daarmee is de regeling specifiekere dan bijv. het pakket faunaranden, waarop het qua inhoud het meest lijkt;
- de vergoeding is op onderdelen hoger, maar past wel binnen de plafonds van de catalogus groenblauwe diensten;
- de contracten zijn eenjarig. Volgens de agrarische natuurvereniging is dit voor de deelnemers een belangrijke voorwaarde, volgens de provincie zijn de contracten in de praktijk toch behoorlijk 'plaatstrouw'.

Gezien de animo voor deze vorm van randenbeheer is het zinvol om een pakket à la Hoeksche Waard in de SAN op te nemen, nog los van de vraag of het aparte project daarmee moet komen te vervallen (er wordt gewerkt aan een zesjarige financiering). Op de mogelijkheden voor flexibiliteit, zoals een korte contractduur, komen we in hoofdstuk 4 terug.

Er lijkt in de provincie beperkte animo voor *volvelds-bouwlandbeheer*. Openstelling van deze pakketten is daarom weinig urgent.

Wel zinvol is het handhaven van het pakket *natuurbraak*, onderdeel van een aparte subsidieregeling. Nu de braaklegplicht waarschijnlijk gaat worden opgeheven, is het raadzaam de milieu- en natuurvoordelen van braaklegging via de SAN te continueren. Het kan gaan om:

- 'volvelds' percelen, maar ook om randen, wendakkers en andere 'overhoeken'. De minimumoppervlakte moet daarom niet te groot worden gekozen;
- braaklegging met en zonder inzaaiverplichting. Voor zangvogels zoals veldleeuwerik zijn kleine teeltvrije stukken ('leeuwerikvlakjes') zeer effectief, andere typen natuur vereisen juist een aangepast zaadmengsel (bloeiende gewassen, gras-/kruisenmengsel).

Ook zijn speciale maatregelen voor *broedvogels van bouwland en bollenland* zinvol. Het gaat in Zuid-Holland om substantiële oppervlakten: 53.000 ha bouwland en 3.350 ha bollenland. Dit land is van toenemend belang voor soorten die in grasland onder druk staan, zoals scholekster, Kievit, grutto en diverse zangvogels (veldleeuwerik, graspieper, gele kwikstaart). Belangrijke maatregelen zijn hier:

- nestbescherming. Omdat de beschermingswerkzaamheden verschillen van die op grasland, moet op basis van de catalogus groenblauwe diensten een aangepast maatregelenpakket worden samengesteld. De catalogus biedt hiertoe

mogelijkheden, omdat nestbescherming er in afzonderlijke onderdelen is opgeknipt. Ook vergoedingstechnisch biedt de catalogus hiervoor een basis;

- kruidenrijke slootkanten;
- kruidenrijke faunaranden;
- braaklegging ('natuurbraak') - zie terug. Zo zijn er bemoedigende resultaten geboekt met bescheiden (25 m²) teeltvrije 'leeuwerikvlakjes' in de graanteelt.

Daarnaast speelt hier een begrenzingskwestie: veel bouwlandgebieden (incl. bollenteelt) zijn niet begrensd als beheersgebied.

Daarnaast zijn er goede mogelijkheden voor *botanisch slootkantbeheer in de bollenteelt*. Op de proefbedrijven De Noord en De Zuid zijn hiermee in het verleden al experimenten gedaan. De bollenteelt denkt uit de voeten te kunnen met de huidige SAN-pakketten voor slootkantbeheer. Daarmee kunnen de kansen worden benut door bollengebieden in het begrenzingsplan op te nemen en zijn geen speciale pakketten nodig.

Voor de akkerbouw zijn veelbelovende ervaringen opgedaan met natuurvriendelijke talud- en oeverbeheer. Hierop komen we terug in § 3.6.

3.4 Ganzenbeheer

Er is nog te weinig ervaring met de SAN-ganzenpakketten om iets over de effectiviteit te kunnen zeggen. In beginsel geldt dat de pakketten de ganzen rust en voedsel bieden en ze weghouden uit andere (wellicht schadegevoeliger) percelen. Bedrijfsmatig zijn er nog verbeteringen mogelijk. De discussies richtte zich daarbij vooral op de vergoeding (te laag) en de flexibiliteit om de foerageerpercelen desgewenst over het bedrijf te kunnen rouleren (kan nu niet). Recent is overeenstemming bereikt over nieuwe ganzenpakketten, die een aanmerkelijk hogere vergoeding kennen (de productiedervingsvergoeding is voor grasland verhoogd met 50% en voor bouwland met 100%) als aanpassing aan de gestegen voer- en graanprijzen. Ook is aanmerkelijk meer flexibiliteit mogelijk: de omvang en situering van de opvangpercelen kunnen jaarlijks wisselen. Het eerste wordt bereikt door voor de beschikkingsperiode slechts de minimumpakketoppervlakte (0,5 ha) vast te leggen en de feitelijke omvang en locatie jaarlijks vast te stellen. We gaan ervan uit dat deze pakketten (die overigens nog door Brussel moeten worden goedgekeurd) beter inpasbaar zijn dan de eerdere.

Op de wijze waarop in deze pakketten flexibel opereren mogelijk is gemaakt, komen we in hoofdstuk 4 nog terug.

3.5 Natuurlijke handicaps

Effectiviteit huidige maatregel

Er zijn geen specifieke Nederlandse evaluatiegegevens voor dit pakket. Uit een EU-brede evaluatie in 2006 blijkt dat het (door weinig expliciete doelformulering en ontbreken van voldoende gegevens over 'autonome ontwikkeling') lastig is vast te stellen in hoeverre de regeling bijdraagt aan de instandhouding van 'natuurlijke handicaps'. De Europese Commissie werkt aan een herziening van de regeling. Daar waar het gaat om de aanwijzing van gebieden op basis van sociaal-economische criteria, zal de herziening voor Nederland geen grote gevolgen hebben, omdat dit criterium in Nederland niet wordt toegepast. Er gaan echter ook stemmen op om de regeling een 'actiever' karakter te geven en/of om de regeling te koppelen aan de toeslagrechten-nieuwe-stijl, mocht Nederland kiezen voor een vaste hectaretoeslag (zie verderop). In dat geval kunnen de gevolgen ingrijpender zijn.

Zuid-Holland heeft de toepassing van de regeling tot voor kort gekoppeld aan actief beheer (d.w.z. het was lang geen zelfstandige keuzemogelijkheid). Vanuit verschillende geleidingen is er commentaar gekomen op de wijze waarop de provincies in 2004 de begrenzing van de probleemgebieden (op basis van LNV-criteria) gestalte moeten geven: deze zou op veel plaatsen niet logisch zijn, c.q. geen recht doen aan de feitelijke situatie in het veld.

Handhaven en/of aanpassen?

Het pakket natuurlijke handicaps biedt in beginsel goede mogelijkheden om te komen tot een landschapspakket op gebiedsniveau: het is het enige pakket dat landschapskenmerken (kavelvorm, slotenpatroon, reliëf) op een gebiedsgerichte manier definieert en beloont. Dat is een wijze van doelformulering die aansluit bij de manier waarop de provincie in zijn Cultuurhistorische Hoofdstructuur en Nationale Landschappen 'kernkwaliteiten' van het landschap definieert.

Daarom is het zinvol om het pakket natuurlijke handicaps om te vormen tot een 'landschapsinstandhoudingspakket' zoals dat bijvoorbeeld in Midden-Delfland is geprobeerd (Terwan & Rodenburg 2004). Daar is gebleken dat Brussel instandhoudingsbeheer alleen toestaat in begrensde probleemgebieden. Omdat in Zuid-Holland 47.000 ha als zodanig is begrensd (zie § 2.1), overeenkomend met 1/3 van het totale areaal cultuurgrond (140.907 ha in 2006) en 2/3 van het areaal grasland (72.961 ha), biedt dit in beginsel goede kansen voor een grootschalige toepassing.

Een andere reden waarom de ontwikkeling van zo'n pakket interessant is, is de omvorming van de inkomenstoelagen in de landbouw die voor de deur staat. Deze zullen waarschijnlijk de vorm krijgen van vaste hectaretoelagen, gekoppeld aan maatschappelijke diensten zoals natuur- en landschapsbeheer. Een van de ideeën is selectieve toekenning of verhoging van deze premies in waardevolle landschappen (bijv. Nationale Landschappen). Hier lijken goede koppelingen mogelijk met het 'geëvolueerde' pakket voor natuurlijke handicaps.

3.6 Water- en oeverbeheer

Er zijn vele watermaatregelen denkbaar, maar onder de SAN moet er uiteraard een relatie zijn met natuur- en/of landschapswaarden. We onderscheiden in dit opzicht drie varianten:

- a. sloten als landschapselement. Hierop gaan we in § 3.7 in;
- b. natuurvriendelijk beheer van sloten als ecologische verbinding. In een waterrijke provincie als Zuid-Holland liggen hier grote ecologische potenties. Er zijn al diverse proefprojecten geweest met 'levende sloten': goed op diepte houden, uitgekiend schoningsregime qua frequentie, tijdstip en gebruikte apparatuur. Ooit zag het er naar uit dat er onder het Programma Beheer aquatische pakketten van kracht zouden worden, maar om budgettaire redenen is dat nooit gebeurd. Het lijkt zinvol nu alsnog een pakket te ontwikkelen voor 'levende poldersloten'. NPW heeft recent voorstellen gedaan aan het Hoogheemraadschap van Rijnland over betaling van groenblauwe diensten. De maatregelen en vergoedingen zoals voorgesteld, zijn vermeld in bijlage 3. Deze kunnen als bouwstenen worden gebruikt voor eventuele provinciale maatregelen op dit vlak;
- c. natuurvriendelijke oevers, terrastaluds en andere moerasoevers. Deze winnen de laatste jaren sterk aan populariteit, omdat ze verschillende doelen kunnen dienen: natuur, milieu (als bufferstrook tussen land en water) en waterberging. Steeds meer waterschappen gaan over tot inrichting en beheer van zulke oevers, waarbij het laatste vaak wordt uitbesteed aan boeren. De huidige maatregelen in de SAN en de catalogus voldoen hier slecht, omdat er moet worden gesproken uit verschillende pakketten en de vergoedingen vaak ontoereikend zijn voor de kleine

oppervlakten die in het geding zijn (hoge zogeheten aan- en afrijtijden), of de oppervlakte haalt niet eens de minimumeisen die de SAN vaak kent. Het gaat om:

- afrastreren van de kant: onderhoud raster en periodiek weghalen en terugplaatsen van het raster om de kant te kunnen maaien;
- maaien en afvoeren van de begroeiing. Als er sprake is van een flauwe overgang tussen land en water, heeft het droge deel van het talud vaak weer een ander onderhoud dan het natte deel.

Het verdient aanbeveling om bij dit pakket onderscheid te maken tussen een grasland- en een bouwlandvariant. Hoewel het beheer niet sterk hoeft te verschillen, kan er wel verschil zijn in de ingezette maatregelen en hun kosten.

NPW heeft recent een project uitgevoerd voor het Hoogheemraadschap van Rijnland, waarin voorstellen zijn geformuleerd voor 'waterdiensten', zoals uitvoeren van baggerwerk en specifieke maatregelen ter wille van poldervissen (Van Miltenburg & Van Duijvenboden 2007). De maatregelen zijn ter illustratie opgenomen in bijlage 4. Deze waterdiensten hoeven niet allemaal in de SAN te worden opgenomen, maar soms is het onderscheid met groene diensten gering - dit vergt een keuze van de provincie (zie ook § 4.10). Wel is het zaak ze goed in de catalogus op te nemen, zodat andere overheden ze probleemloos kunnen financieren.

3.7 Beheer van kleine landschapselementen

Effectiviteit huidige maatregelen

De evaluatie van het Programma Beheer zegt het volgende over de landschapspakketten:

- de regelingen omvatten een vrij beperkt scala aan elementen. Bij de overgang van Regeling beheerovereenkomsten naar Programma Beheer zijn verschillende landschapspakketten (sloten en greppels, veenputten en solitaire bomen) vervallen. Bovendien maken cultuurhistorische en aardkundige elementen (bijv. dijken en kaden, kreekkruggen) geen deel uit van de regelingen. Vele van deze elementen zijn echter wel benoemd als 'kernkwaliteiten' van de Nationale Landschappen, ook van het Groene Hart en de Hoeksche Waard;
- het is wat onduidelijk of de subsidie ook leidt tot een betere onderhoudstoestand (voor houtwallen is dit wel aangetoond) en tot natuurwinst. In beginsel kunnen veel landschapselementen ook een hoge natuurwaarde hebben, maar verschillen tussen wel en niet-gesubsidieerde elementen zijn (behalve wellicht voor poelen) lastig aantoonbaar;
- voor veel elementen is (net als bij slootkanten) de ruimtelijke rangschikking, c.q. aaneengeslotenheid van belang voor eventuele natuurwinst. Sommige elementen (bijv. rietland) zijn erg versnipperd gecontracteerd.

De resultaten wijzen dus niet zozeer op een tekortschietende effectiviteit van de landschapspakketten als zodanig, maar op een te beperkt scala aan gesubsidieerde elementen om landschappelijke gebiedskwaliteiten te bedienen en op de noodzaak van een goed georganiseerde toepassing (ruimtelijke rangschikking).

De SOL wordt momenteel door het CLM geëvalueerd; de resultaten daarvan zijn begin 2008 te verwachten.

Twee veel gehoorde knelpunten voor grondgebruikers over de landschapspakketten in de SAN zijn:

- de minimumoppervlakte is te hoog gekozen, waardoor veel elementen niet kwalificeren;
- elementen op en rond het erf komen niet in aanmerking. Ook hierdoor kwalificeren veel elementen niet;
- het minimum-subsidiebedrag in de SAN (€ 170,- per aanvraag), waardoor veel kleine, c.q. goedkope elementen niet in aanmerking komen;

- met name voor kleine elementen is de vergoeding niet toereikend (hoge aan- en afrijtijden).

De eerste drie knelpunten treden veel minder op in de SOL, die voor een aantal elementen lagere minima kent en ook op het erf kan worden toegepast.

Te handhaven en nieuwe maatregelen

Er is een groot aantal maatregelen / pakketten denkbaar die kunnen bijdragen aan de provinciale kwaliteiten en natuur- en landschapsdoelen (zie bijlage 1). Bijvoorbeeld:

1. Alle pakketten die nu al in de SAN zitten, worden zinvol geacht.
2. Maatregelen / pakketten voor landschapselementen (incl. aardkundige waarden etc.) die in de SAN nu ontbreken. Volgens de evaluatie van het Programma Beheer ontbreken mogelijkheden voor de volgende elementen die deel uitmaken van de kernkwaliteiten van Nationale Landschappen:
  - waterlopen (sloten en greppels, maar ook veenstroompjes en grotere wateren zoals vaarten, kanalen, weteringen);
  - dekzandruggen / donken (zandopduikingen);
  - kerkepaden en tiendwegen;
  - dijken en kaden;
  - kreken en kreekruggen;
  - wielen (restanten van dijkdoorbraken);
  - erfbeplanting (wordt in de plannen voor Rijnstreek-Noord, Krimpenerwaard en Hoeksche Waard expliciet als kenmerkend element genoemd);
  - grienden.
3. Maatregelen / pakketten voor landschapselementen die wel in de SOL, maar niet in het Programma Beheer voorkomen (zie notitie analyse gebiedsplannen). Naast enkele onder 3 reeds genoemde (sloten en grienden) zijn dat:
  - leibomen (doorgaans onderdeel van erfbeplanting);
  - bloemdijk (Overflakkee);
  - zandwal en schurveling (Goeree-Overflakkee);
  - veenput;
  - ruigte.
4. Naast knobomen en leibomen wordt voorgesteld om een maatregel voor andere 'solitaire bomen' op te nemen: beeldbepalende bomen op het erf of in het land (monumentale alleenstaande eiken, kastanjes etc.).

3.8 Welke maatregelen zijn al 'Brussel-proof'?

Alle maatregelen die nu onder de SAN en SN vallen, zijn door Brussel vergoedingstechnisch getoetst aan de staatssteuncriteria voor landbouwbedrijven. Voor de maatregelen die daar niet onder vallen, is er sinds 2007 de catalogus groenblauwe diensten, die het financiers mogelijk maakt nieuwe maatregelen en pakketten samen te stellen. Staan ze in de catalogus of zijn ze daaruit op te bouwen, dan hoeft de financiering niet in Brussel te worden getoetst. De catalogus wordt in beginsel jaarlijks herzien. Staan beoogde maatregelen niet in de catalogus, dan kunnen ze dus worden toegevoegd, mits de vergoeding volgens de toegestane rekenmethoden is berekend. Daarnaast stelt de Europese Commissie een aantal uitvoeringstechnische eisen, waarop we later (in hoofdstuk 4) nader ingaan.

Tabel 4 bevat een overzicht van alle te handhaven (of eventueel aan te passen) bestaande maatregelen, tabel 5 een overzicht van de gewenste nieuwe maatregelen. De aanpassingen waarom het hier gaat, zijn louter inhoudelijk aanpassingen (karakter van de maatregelen), dus niet een hogere vergoeding of meer flexibiliteit. Zaken die aan de uitvoering raken, bespreken we in hoofdstuk 4.

Tabel 4. Beoordeling bestaande natuur- en landschapsmaatregelen

bestaande pakketten	handhaven?	inhoud veranderen?
Handhaven natuurlijke handicaps	ja	ombouwen naar landschapspremie
Nestbescherming	ja	nee
Uitgesteld maaien (diverse data)	ja	nee
Idem met voorbeweiding	ja	nee
Plas-dras	ja	nee
Vluchtheuvels	ja	nee
Ruige mest	ja	nee
Botanisch graslandbeheer (alle pakketten)	ja	nee
Botanisch randenbeheer (alle pakketten)	ja	nee
Akkerrandenbeheer (botanisch)	ja	nee
Akkerrandenbeheer (fauna)	ja	nee
Ganzen (grasland en bouwland)	ja	ja (al in gang gezet)
Houtkade en landscheiding	ja	nee
Singel	ja	nee
Elzensingel	ja	nee
Geriefhoutbosje	ja	nee
Struweelhaag	ja	nee
Knotbomen	ja	nee
Hoogstamfruitbomen	ja	nee
Eendenkooi	ja	nee
Poel	ja	nee
Rietzoom en klein rietperceel	ja	nee
Raster	ja	nee

Ten aanzien van de nieuwe maatregelen kunnen we uit tabel 5 (volgende bladzijde) het volgende opmaken:

- a. sommige maatregelen staan niet als zodanig in de catalogus, maar zijn elders (m.n. in Midden-Delfland) al door Brussel goedgekeurd. Dat is overigens geen garantie dat Brussel ze ook elders goedkeurt, zo heeft de Commissie expliciet aangegeven;
- b. sommige maatregelen staan al wel in de voorlopige (geactualiseerde) catalogus 2008, maar zijn nog niet door Brussel goedgekeurd. Het gaat om een tritsje maatregelen die de provincie Noord-Holland medio 2007 heeft ingediend en waarvan een deel door het IPO is gehonoreerd met opname in de catalogus;
- c. veel maatregelen staan niet als zodanig in de catalogus, maar passen wel in de systematiek. Daarbij kunnen we een onderscheid in tweeën maken:
  - de maatregel past binnen de systematiek en de vergoeding blijft onder het toegestane plafond. Voorbeeld: zeer late maaidata (bijv. 1 juli) staan niet expliciet in de catalogus, maar passen binnen de range van productiederving die tot maximaal 100% derving loopt (uit productie nemen) en het vergoedingsplafond daarvoor;
  - de maatregel past binnen de systematiek van de catalogus, maar zowel maatregel als vergoeding zijn niet expliciet opgenomen. In dit geval is een aanpassing van de catalogus vereist.
- d. er zijn twee landschapselementen (dekzandruggen en krekten/kreekruggen) waar eerder sprake is van instandhouding (c.q. een 'natuurlijke handicap') dan van actief beheer. Hierbij moet bij de vergoedingsberekening rekening worden

gehouden. Wellicht kunnen ze worden opgenomen in (regionale) varianten van de landschapspremie die we in § 3.5 voorstellen (de 'geëvolueerde' versie van het pakket natuurlijke handicaps).

- e. de catalogus bevat geen grondslagen voor vergoeding van instandhoudingsbeheer, dus ook niet voor het huidige pakket 'natuurlijke handicaps' en voor elementen als bedoeld in het vorige punt. Dat is een serieuze ommissie.

Tabel 5. Gewenste nieuwe natuur- en landschapsmaatregelen

Nieuwe pakketten / maatregelen	passend in catalogus?
Instandhouding oud grasland	past in systematiek (in M-Delfland al goedgekeurd)
Koloniebroeders (visdiefje) Zwarte stern	past in systematiek past in systematiek
<i>Weidevogels</i> Maaitrappen eerste snede Gebruik wildredder Extensieve beweiding Goed beheerde greppels Zeer late maaidata (zangvogels) Greppel-plas-dras	opgenomen in catalogus 2008* past in systematiek (in M-Delfland al goedgekeurd) opgenomen in catalogus 2008* niet in landbouwgebied, wel in natuurgebied past in systematiek past in systematiek
<i>Bouwland</i> Akkerranden à la Hoeksche Waard Braaklegging ('natuurbraak'): - teeltvrij - aangepaste teelt Nestbescherming bouwland en bollenland	ja ja ja
<i>Landschapselementen</i> Dekzandruggen / donken Kerkepaden en tiendwegen Dijken en kaden Kreken en kreekruggen Dijkwielen Grienden Erfbeplanting Leibomen (doorgaans onderdeel van erfbeplanting) Andere solitaire bomen Bloemdijk (Overflakkee) Zandwal en schurveling (Goeree-Overflakkee) Veenput Ruijge / rietruigte	nee (instandhouding) past in systematiek past in systematiek nee (instandhouding) conform poelen? ja past in systematiek ja ja past in systematiek conform tuinwallen (opgenomen in catalogus 2008)* ? ja
<i>Waterlopen en oevers</i> Sloten als landschapselement Levende sloten (biodiversiteit) Natuurvriendelijke oevers en terrastaluds: - grasland - bouwland	past in systematiek past in systematiek past in systematiek, maar vergoedingen aanpassen

* moet nog naar Brussel voor toetsing

4. Organisatorische wensen voor de nieuwe SAN

Op dit moment zijn de IPO-werkgroepen rondom het nieuwe Programma Beheer volop bezig met ideeontwikkeling over de organisatie van de nieuwe SAN. Trefwoorden in de nieuwe aanpak zijn:

- gebiedsgerichte aanpak;
- regionale samenwerking tussen de betrokken beheerders;
- doelmatige aansturing en verantwoording van het beheer;
- sterke vereenvoudiging van procedures en administratie.

We lopen een aantal elementen van de organisatie van de SAN langs, en schetsen eerst kort welke eisen Brussel stelt aan de uitvoering van de SAN.

4.1 Wat vraagt Brussel?

In discussies over de SAN wordt vaak geschermd met wat er van Brussel wel en niet mag, en dan vaak met nadruk op het laatste. Omdat de SAN deels uit EU-geld wordt betaald, gelden er op onderdelen inderdaad EU-regels. Op andere onderdelen laat Brussel echter ruimte voor nationale invulling. Enkele aspecten die voor de nieuwe SAN van belang zijn:

- betalingen moeten worden verricht door een erkend betaalorgaan. In Nederland zijn dat DLG en DR. Door de strenge regels voor betaalorganen (hoge eisen aan de wijze van boekhouden) is het voor andere organisaties niet eenvoudig om te worden erkend;
- Brussel vereist dat de betalingen traceerbaar zijn tot aan de eindbegunstigde: de individuele grondgebruiker. Daarom zijn in 2003 de natuurverenigingen er als 'intermediair betaalorgaan' tussenuit gehaald en is in West-Nederland de U-bocht bedacht waarbij er wordt betaald aan individuele grondgebruikers, maar er vervolgens gedeeltelijke overheveling naar en herverdeling door de natuurvereniging plaatsvindt;
- Brussel vereist dat de maatregelen waarop de vergoeding is gebaseerd, daadwerkelijk en controleerbaar worden uitgevoerd. Ook dat was in 2003 een belangrijk onderdeel van de herziening, omdat aanvankelijk het principe gold dat niet naar de maatregelen werd gekeken als de doelen waren gehaald. Dit betekent dat alle (betaalde) maatregelen controleerbaar moeten zijn 'in het veld'. Jaarlijks moet minimaal 5% van de begunstigden ter plekke worden gecontroleerd op naleving en aangemelde oppervlakte;
- Brussel vereist niet dat de maatregelen voorzien zijn van concrete doelen, zoals in een aantal SAN-pakketten (aantallen weidevogels en/of planten), maar vereist wel een degelijk systeem van monitoring en evaluatie, waaruit moet blijken hoe de beheerde natuur zich ontwikkelt. Dit biedt dus de mogelijkheid om maatregelen en doelformulering, c.q. verantwoording van elkaar te scheiden: de maatregelen moeten op perceelsniveau worden nageleefd, de doelen kunnen op gebiedsniveau worden geformuleerd en verantwoord;
- verenigingen, stichtingen en (andere) samenwerkingsverbanden van grondgebruikers kunnen - net als nu - aanvrager en beschikkinghouder zijn;
- de contractduur is minimaal 5 en maximaal 7 jaar;
- de vergoeding moet zijn berekend aan de hand van productiederving en/of extra ingezette arbeid. De winst van de catalogus groenblauwe diensten is dat veel werkzaamheden hier op basis van loonwerktarieven zijn berekend (KWIN) en boerenarbeid op basis van het bedrijfsverzorgingstarief;
- Brussel hecht aan gelijke toegang tot regelingen, maar dat is ook nationaal al vastgelegd in de Algemene Wet Bestuursrecht. Een voorkeurspositie, bijvoorbeeld voor natuurverenigingen, is alleen mogelijk als daarvoor goede (in dit geval

ecologische) redenen zijn. Dit biedt in beginsel een opening om per gebied slechts één 'loket' in het leven te roepen.

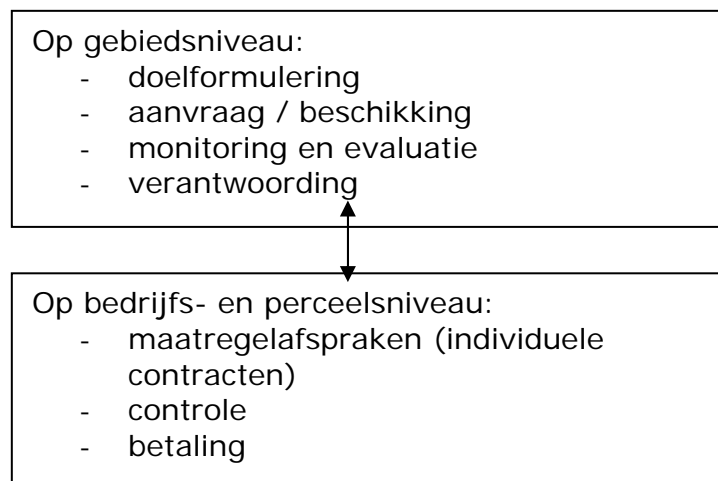
Vanwege de roep om een grotere flexibiliteit wordt nu overigens verkend of het budgettair gezien mogelijk is de SAN te onttrekken aan de EU-medefinanciering en geheel nationaal te financieren. Belangrijke vraag is hoeveel extra speelruimte dat oplevert in termen van contractduur en het flexibel inzetten van maatregelen (m.n. jaarlijks variëren van oppervlakte en situering, en het gedurende het broedseizoen inzetten van maatregelen, dus zonder melding vooraf). Ook bij nationale financiering van landbouw-milieumaatregelen moet namelijk aan een aantal Brusselse uitvoeringsvereisten worden voldaan. Wel kan dan bijvoorbeeld worden volstaan met een geringere controle (1% in plaats van 5%), hetgeen de uitvoeringslast aanmerkelijk drukt.

4.2 Doelformulering en verantwoording

Nu kennen veel pakketten zowel doelen (resultaatverplichtingen) als maatregelen. Zoals eerder naar voren kwam, kunnen deze ook uit elkaar worden getrokken. Zo zouden op bedrijfs- en perceelsniveau louter maatregelafspraken kunnen worden gemaakt, en zouden doelformulering, monitoring en verantwoording op gebiedsniveau kunnen plaatsvinden (zie het plaatje hieronder). Wat betreft monitoring sluit dit goed aan bij de stroomlijning die de verenigingen de afgelopen tijd al zijn overeengekomen. Het is dan aan het regionale beheerdersoverleg om doelen en maatregelen goed af te stemmen.

Voordelen hiervan lijken onder meer:

- voor mobiele soorten zoals weidevogels ligt gebiedsverantwoording voor de hand;
- er lijkt enige administratieve winst te behalen.

De Zuid-Hollandse natuurverenigingen zijn voorstander van dit model en willen in beginsel voor alle soorten natuur- en landschapselementen afspraken maken op gebiedsniveau. Voor de belangrijkste typen beheer zou de doelformulering er als volgt kunnen uitzien:

- voor weidevogels kan een ontwikkelingsrichting en een streefgetal per gebied worden geformuleerd op basis van de huidige populatie en de gewenste trend (afremmen achteruitgang, behoud, verbetering). De ontwikkelingsrichting moet worden gehaald, het streefgetal is (zoals de naam zegt) vooral indicatief;
- voor botanisch beheer (voor graslanden, slootkanten, akkerranden etc. apart) kunnen aantallen plantensoorten worden geformuleerd, als gemiddeld aantal voor alle hectares of kilometers in het betrokken gebied;

- voor landschapselementen kunnen aantallen en een ontwikkelingsrichting (behoud, groei etc.) worden geformuleerd.

De doelformulering op gebiedsniveau brengt het risico met zich mee van afnemende individuele resultaatprikkelers: hoe kan worden voorkomen dat de 'slechten' meeliften op het succes van de 'goeden'? De natuurverenigingen denken echter dat zij zelf voldoende resultaatprikkelers kunnen inbouwen om dit risico te vermijden (zie ook § 4.3 en 4.5).

4.3 Kwaliteitsborging: certificering en gereguleerde inschrijving

Mede gezien de discussies over de effectiviteit van het agrarisch natuurbeheer is het gewenst om de SAN te voorzien van een solide kwaliteitsborgingssysteem. Dit kan bestaan uit drie elementen:

Certificering

Agrarische natuurverenigingen worden binnen afzienbare termijn gecertificeerd beheerder. NPW en de andere koepels zullen voorstellen doen voor een certificeringsprotocol. De certificering zelf wordt uiteraard uitgevoerd door een onafhankelijke instelling. Onderdeel van het protocol is bijvoorbeeld de wijze waarop de verenigingen sturen op de inzet van maatregelen (inhoud en locatie), maar ook de wijze waarop de leden worden geschoold in het doelmatig uitvoeren van natuur- en landschapsbeheer.

Gereguleerde toegang tot de SAN

Onderdeel van een kwaliteitsborgingssysteem zou kunnen zijn dat er één gebiedsloket is voor het aanvragen van een SAN-beschikking. Zo kan worden voorkomen dat 'free riders' (met name degenen van wie de aanvraag door de natuurvereniging niet naar tevredenheid wordt gehonoreerd) rechtstreeks met DLG of DR zaken kunnen doen. In gebieden waar een natuurvereniging actief is, kan de (gecertificeerde) natuurvereniging het beste de functie van aanvrager en beschikkinghouder vervullen. Deze 'voorkeurspositie' van natuurverenigingen lijkt op gespannen voet te staan met het principe van gelijke toegang uit de Algemene Wet Bestuursrecht, maar kan met ecologische argumenten (betere kwaliteit van het beheer) worden beargumenteerd. Lukt dat niet of vindt de provincie 'gedwongen winkelnering' ongewenst, dan is het alternatief dat andere aanvragers (individuele grondgebruikers of 'vrije collectieven') onderworpen zijn aan hetzelfde beheerplan en dezelfde criteria als de natuurvereniging. De provincie heeft dan voor elk gebied een protocol (eventueel met kaart) voor het toetsen van aanvragen.

Sturen op een optimale maatregelmix

Veel SAN-pakketten bestaan nu uit een vaste mix van maatregelen. Deze mix blijkt lang niet in alle situaties effectief. Met name voor mobiele soorten (zoals weidevogels en ganzen) is het effectiever om de precieze maatregelmix en de situering van die maatregelen sterk gebiedsgericht te bepalen. Daarom stellen we voor dat het regionale beheeroverleg op basis van de catalogus groenblauwe diensten (de 'gereedschapskist') een optimale maatregelenset kan kiezen waarmee het gebied optimaal kan worden bediend. De SAN-pakketten geven waar nodig sturing aan de maatregelmix door richtlijnen te geven voor de mengverhouding. We komen hier in § 4.5 op terug.

4.4 Inzet van maatregelen

Idee is dat het regionale beheeroverleg (alle beheerders aan tafel) bepaalt welke maatregelen er worden ingezet, en op welke plekken. Idealiter werkt dat als volgt:

- a. het beheeroverleg baseert zich op de provinciale natuurtypenkaarten. Deze zijn leidend voor de inzet van maatregelen. Daar waar de kaarten onduidelijk zijn of de omstandigheden gewijzigd, verschaft de provincie uitsluitel;
- b. de provincie geeft ook duidelijkheid hoeveel geld / hectares er beschikbaar is / zijn voor het betreffende gebied;
- c. het beheeroverleg formuleert operationele (afrekenbare) doelen bij de natuurtypen (zie § 4.2);
- d. een hogere doelmatigheid van het beheer wordt niet gezocht in een selectievere begrenzing van SAN-gebieden, maar in een sterkere sturing op een doelmatige inzet van beheermaatregelen. Dat betekent dat er in ruime gebieden kan worden gezocht naar doelmatige inzet van middelen, maar ook dat er vaker contracten zullen worden geweigerd omdat ze ter plekke niet effectief zijn of zelfs schadelijk zijn (bijv. aanleg van opgaande begroeiing in een weidevogelgebied). De werkwijze wordt dan eerder dat het beheeroverleg een beheermozaïek uitstippelt en daarmee de boer op gaat (vraaggericht) en minder dat het mozaïek tot stand komt als som van het aanbod van individuele grondgebruikers;
- e. de SAN bevat een groslijst van alle mogelijk in te zetten maatregelen waaruit het gebied kan kiezen, en een globale indicatie van de mengverhouding tussen de in te zetten maatregelen, zodat bij voorbaat kwaliteit is ingebouwd. Om maatwerk te kunnen leveren denken hierbij aan bandbreedten, niet aan vaste percentages;
- f. binnen het beheeroverleg wordt gestreefd naar consensus tussen beheerders waar het gaat om natuurtypen die in het hele gebied relevant zijn (bijv. weidevogels), maar heeft ieder van de partijen apart zeggenschap over de inzet van maatregelen voor natuurtypen die specifiek op natuur- of landbouwgrond voorkomt.
- g. het regionatuurplan (operationele doelen + beheerkaart) wordt met een prijskaartje aangeboden aan de provincie. De provincie stelt zonodig wijzigingen voor;
- h. als gebied en provincie het eens zijn, dient iedere beheerder de aanvraag in bij de regeling(en) die hem ter beschikking staan. Voorlopig is daarbij een knelpunt dat SAN en SN (ook in de nieuwe opzet) verschillende randvoorwaarden en vergoedingen kennen.

4.5 Mogelijkheden voor maatwerk en flexibiliteit

Zowel vanuit ecologische effectiviteit als vanuit bedrijfsmatige inpasbaarheid is er grote behoefte aan meer flexibiliteit. Het gaat om vijf typen:

1. Inhoudelijke flexibiliteit (keuze van maatregelen). Hierin is waarschijnlijk tot op grote hoogte voorzien in het voorstel uit § 4.4 om het regionale beheeroverleg op dit punt speelruimte te geven met de catalogus als gereedschapskist en de SAN-pakketten (m.n. de weidevogelpakketten) als sturing op de mengverhouding.
2. Speelruimte om ingezette beheermaatregelen gedurende de looptijd van de beschikking van plek te laten veranderen, dus te laten rouleren over het bedrijf of het gebied. Daar waar dat ecologisch geen probleem is of zelfs gewenst is (ook een deel van de weidevogels en ganzen 'beweegt' zich door de jaren heen door een gebied), is het zinvol om dat mogelijk te maken. Dit lijkt eerder een administratief probleem bij DR dan een knelpunt met Brussel (zie het precedent met de nieuwe ganzenpakketten, § 3.4).
3. Speelruimte om gedurende het seizoen *ad hoc* aanvullende (niet tevoren, maar achteraf aangemelde) maatregelen in te zetten, zoals extra vluchtstroken of maaidatumcontracten voor weidevogels. Uit een oogpunt van controle is dit niet zo'n probleem (voor ruige mest bestaat al zo'n systeem), uit een oogpunt van

- beschikkingverlening wel: anders dan bij ruigte mest kan tevoren niet goed worden bepaald welk volume aan maatregelen ad hoc zal worden ingezet.
4. In het verlengde daarvan: speelruimte in de contractduur. Niet alleen bij ad hoc maatregelen voor weidevogels, maar ook bij enkele andere beheervormen waar geen noodzaak is tot continuïteit van beheer (ganzen, faunaranden, natuurbraak etc.) bestaat de wens tot korter durende contracten. Wellicht zijn ook in dit opzicht de nieuwe ganzenpakketten interessant: als voor het gebied als geheel de oppervlakte aan beheermaatregelen vastligt, maar deze oppervlakte binnen het gebied kan verschuiven tussen percelen en deelnemers (mits elke deelnemers maar voor zes jaar voor een minimale oppervlakte blijft meedoen), komt dit dicht in de buurt van een jaarlijks vastgestelde contractoppervlakte, zij het dat deelname verplicht blijft.
  5. Speelruimte in de uitgekeerde vergoeding: zoals eerder gemeld hebben alle Zuid-Hollandse natuurverenigingen een eigen systeem van resultaatbeloning voor weidevogels en slootkantplanten. Dit is per definitie niet in de regeling te krijgen: de Nederlandse overheid mag van Brussel alleen betalen voor maatregelen.

Voor het creëren van de gewenste speelruimte lijken er vier sporen:

- a. een slimme koppeling tussen maatregelen en pakketten (onderdeel 1);
- b. het voorbeeld van de nieuwe ganzenpakketten uitwerken en uitbreiden tot andere typen natuur (onderdelen 2 t/m 4);
- c. het IPO verkent momenteel of delen van de SAN kunnen worden onttrokken aan de EU-medefinanciering – voor nationaal gefinancierde maatregelen geldt een op onderdelen soepeler uitvoeringsregime met meer ruimte voor de gewenste flexibiliteit. Als hiervoor mogelijkheden zijn, kunnen de beheervormen waar flexibiliteit gewenst is, onder het soepeler regime worden gebracht (onderdelen 2 t/m 4);
- d. voor andere beloningsvormen (onderdeel 5) en wellicht dus ook voor aspecten van de onderdelen 2 t/m 4 is de private verenigingsconstructie van afoming en herverdeling de enig begaanbare weg. De Zuid-Hollandse natuurverenigingen zijn er voorstander van om deze constructie tot onderdeel van het beleid te maken. dat wil zeggen: om deze werkwijze op te nemen in de afspraken met de provincie. Daarbij blijft het aan de verenigingen hoe de inzet van de afgeroomde gelden precies plaatsvindt (het principe wordt vastgelegd met de provincie, de invulling vindt regionaal plaats). Hierbij gelden de volgende aandachtspunten:
  - aangezien de afoming onder meer plaatsvindt over het nestbeschermingsdeel van de vergoeding, kan er alleen substantieel iets gebeuren als nestbescherming een belangrijk onderdeel van het totale maatregelenpakket blijft;
  - mede om die reden (beperkte middelen) werkt de constructie alleen als een beperkt deel van het beheer onder een flexibel regime wordt gebracht;
  - de constructie wordt momenteel alleen in West-Nederland toegepast. Inmiddels gaan echter ook in andere landsdelen stemmen op om op deze manier te gaan werken.

4.6 Toekomst van het 'overgangsbeheer'

SAN-beheer is soms ook mogelijk in begrensde, maar niet verworven natuurgebieden. Aanvankelijk heette dit 'overgangsbeheer' (in afwachting van uiteindelijke verwerving), maar met de beleidsombuiging van minister Veerman van 2003 is dit een reguliere keuzemogelijkheid worden - althans daar waar de provincie SAN-pakketten heeft opengesteld. In Zuid-Holland is dit op een aanmerkelijke oppervlakte het geval. De SAN bevat voor de inzet in natuurgebieden een zogeheten vergelijkingstabel, die bepaalt welke SAN-pakketten inhoudelijk corresponderen met (c.q. grofweg dezelfde doelen nastreven als) SN-pakketten.

Omdat in het nieuwe sturingsmodel (regionale samenwerking en planvorming door de gezamenlijke beheerders) de inhoudelijke scheidslijnen tussen landbouw- en natuurgebied vervagen, althans waar het gaat om agrarisch beheerde natuur- en landschapstypen, zou de toekomst van het overgangsbeheer er als volgt kunnen uitzien:

- SAN-beheer wordt een reguliere keuzemogelijkheid in *alle* begrensde, maar niet verworven natuurgebieden waar sprake is van agrarisch en semi-agrarisch beheer;
- de 'vergelijkingstabel' met SAN- en SN-pakketten vervalt. In plaats daarvan stelt het regionale beheeroverleg vast welke beheermaatregelen hier kunnen worden gekozen.

4.7 Gebiedsindeling

Belangrijk is op welk schaalniveau de gebiedsafspraken worden gemaakt. De nota Levend Landschap kent een gebiedsindeling die nog het meest overeenkomt met de werkgebieden van de natuurverenigingen (zie bijlage 4). Daar waar gebieden groter zijn dan de werkgebieden van natuurverenigingen, kunnen verenigingen samenwerken. Dat wil niet zeggen dat ze moeten fuseren, maar dat ze gezamenlijk een plan en een aanvraag kunnen opstellen. De verenigingen zien daar geen problemen, mits de natuur- en landschapsdoelen enigszins overeenkomen.

Voorbeelden zouden kunnen zijn: clusters van Hollandse Venen met de Wetering, en van Lange Ruige Weide, Weide en Waterpracht en de Parmey.

Daar waar gebieden kleiner zijn, zou de provincie ze regelingstechnisch kunnen samenvoegen.

Er zijn ook werkgebieden van verenigingen die deels in een andere provincie zijn gelegen. Zo liggen de werkgebieden van Lange Ruige Weide en Den Hâneker deels in Utrecht, Duin- en Bollenstreek deels in Noord-Holland (?) en Hollandse Venen deels in Noord-Holland én Utrecht. Vaak zijn de werkgebieden van de natuurverenigingen fysisch-geografisch logischer dan de provinciegrenzen. Daarom zou het verreweg het handigst zijn als Zuid-Holland met de andere provincies een afspraak zou maken dat deze gebieden regelingstechnisch onder één provincie vallen. Dat zou formeel enige overheveling van gelden tussen provincies vergen, maar dat blijkt lastig haalbaar. Omdat de grensoverschrijdingen over en weer plaatsvinden, kan wellicht met gesloten beurzen worden gewerkt.

4.8 Vergoedingen en budgetten

Vergoedingen

NPW en de verenigingen zijn voorstander van een ander vergoedingensysteem voor agrarisch natuurbeheer, dat niet langer is gebaseerd op compensatie van inkomensderving (en daarmee geen extra inkomenscapaciteit biedt). Ook de minister van LNV heeft aangekondigd dat ze de vergoedingen meer marktgericht wil maken en af wil van het louter compenserende karakter. Het is echter nog onduidelijk waarop de minister dan doelt. Gezien de EU-bepalingen zullen we het waarschijnlijk tot 2013 met de oude vergoedingensystematiek moeten doen. Hierop is ook de catalogus gebaseerd. In de oude systematiek zijn echter wel verbeteringen mogelijk:

- a. de vergoedingen zullen moeten worden aangepast aan de sterk gestegen voerprijzen (sinds begin 2006 met ca 50%) en graanprijzen (+100%). Eerste precedent zijn de nieuwe (maar nog niet door Brussel goedgekeurde) ganzenpakketten, waar de eerder genoemde prijsstijgingen volledig zijn verwerkt. De catalogus biedt ruimte om de daarin vermelde vergoedingen met 20% te verhogen (op basis van reële prijsstijgingen, uiteraard) zonder dat Brussel ze opnieuw hoeft goed te keuren. De verwachting is dat de prijsstijgingen zullen

- worden verwerkt in de aanpassing van de catalogus die najaar 2008 zal plaatsvinden;
- b. verschillende vergoedingen moeten worden aangepast om ze beter dekkend, c.q. concurrerend te maken:
    - bij uitgesteld maaien (waarbij het materieel vaker moet uitrukken) een extra vergoeding voor aan- en afrijkosten (maaien, schudden, wiersen, oprapen);
    - voor akkerranden blijkt een wat aantrekkelijker vergoeding zoals toegepast in de Hoeksche Waard en op Goeree een veel hogere deelname uit te lokken. Deze vergoedingen passen overigens wel binnen de grenzen van de catalogus;
    - voor kleine oppervlakten (met eveneens hoge aan- en afrijtijden) zijn de vergoedingen niet toereikend en zou een forse 'kleinschaligheidstoeslag' moeten worden geïntroduceerd. De catalogus voorziet daarin nog maar zeer ten dele;
  - c. de vergoedingen liggen nu - overigens mede op verzoek van Natuurlijk Platteland - voor 6 jaar (beschikkingsperiode) vast, op basis van een historische referentie over de afgelopen twee jaar. In de IPO-voorstellen wordt dat zelfs drie jaar. Zo worden marktfluctuaties afgedempt, wat voor zowel financier als ontvanger een voordeel kan zijn. Maar in tijden van structureel stijgende prijzen lijken de vergoedingen daarmee voor langere tijd achter de markt aan te lopen. Daarom stellen we voor om bij aanvang van een beschikkingsperiode de dan geldende marktprijzen (dus geen historisch gemiddelde) te hanteren. Aan het eind van de beschikkingsperiode worden (net als nu) de prijsontwikkelingen verrekend in de eindafrekening.

Daarnaast is de positie van de SAN-OS van belang. Het is zinvol dat het toekomstige regionale beheeroverleg afdoende wordt gefaciliteerd om een slagvaardige uitvoering mogelijk te maken. De huidige SAN-OS is daarvoor ontoereikend. Als grove vuistregel kunnen we daarbij denken (zo leert de ervaring) aan 1 fte per ca 5.000 ha werkgebied. In plaats van een getrappt systeem van bijdragen per ha denken wij aan een vast percentage uitvoeringskosten op de totale omzet aan natuur- en landschapscontracten. De tariefstelling moet het voor natuurverenigingen mogelijk maken om een professioneel 'bureau' op te bouwen en desgewenst ook externe expertise (bijv. van Landschapsbeheer) in te huren.

Budgetten

Ten aanzien van de budgetten is de situatie nu als volgt:

- a. De SAN kostte in 2007 ongeveer € 6,2 mln. Hiervan komt een kleine € 1,6 mln. uit Brussel en betaalt de provincie zelf (uit ILG-middelen) € 4,6 mln. Het totale ILG-budget voor natuur- en landschapbeheer laat nog enige ruimte voor groei, maar die ruimte is:
  - sterk afhankelijk van de vorm waarin de huidige collectieve weidevogelpakketten worden voortgezet;
  - niet 'geormerkt' voor de SAN. Het budget kent geen schotten tussen SAN, SN en enkele andere posten.

Verhoging van de vergoedingen zoals bepleit in het voorgaande, zal leiden tot een aanmerkelijk groter budgetbeslag en de ruimte voor extra hectares en extra maatregelen/pakketten beperken of zelfs leiden tot inkrimping van het te beheren areaal. Cruciaal hierbij is de vraag of LNV bereid is om de kostenstijgingen door hogere vergoedingen voor zijn rekening te nemen (dit is immers inherent aan het leveren van de afgesproken kwaliteiten) of dat dit op het bord van de provincie komt. Ook is een budgettaire koppeling aan een ander LNV-beleidsthema denkbaar: de bedrijfstoelagen-nieuwe-stijl, die mede zullen worden gekoppeld aan natuur- en landschapsbeheer en waarin honderden miljoenen omgaan. De minister heeft aangegeven reeds gedurende de POP-2-periode deze omslag te willen maken.

- b. Hoewel het landschap sterk in de belangstelling staat en er lobbies lopen voor grote extra overheidsbudgetten voor waardevolle cultuurlandschappen, zijn hier nauwelijks nieuwe rijksmiddelen te verwachten, en al helemaal niet voor landschap buiten de EHS. De landschapsbudgetten die met het ILG zijn overgeheveld, zijn primair bedoeld voor de EHS. Daarbuiten zijn er bescheiden rijksmiddelen voor de Nationale Landschappen (die echter tot dusverre niet voor duurzaam beheer worden ingezet). Verder zoekt het ministerie het - getuige de Agenda Landschap - vooral in medefinanciering van andere overheden en private partijen. De provincie heeft in ieder geval nog het SOL-budget, waar op dit moment geen onderscheid wordt gemaakt tussen binnen en buiten de EHS, maar zal extra landschapskwaliteit dus vooral uit eigen middelen moeten betalen.
- c. Als ook de uitgaven voor de SAN-OS, of een vergelijkbare regeling, zullen stijgen, gaat deze stijging begrotingstechnisch ten koste van de budgetten voor beheer. Met de SAN-OS was in 2007 een bedrag van bijna € 368.000,- gemoeid. Naarmate de natuurverenigingen meer taken van DLG en DR overnemen kunnen de kosten van deze organisaties slinken, maar die besparing komt begrotingstechnisch ten gunste van een ander provinciaal budget.

4.9 Openstelling van de regeling

De huidige regelingen worden doorgaans opengesteld in november en december van het voorafgaande jaar, en niet zelden wordt de openstelling op het laatste moment vertraagd. Doordat ook de behandeling vaak veel tijd in beslag neemt, komt de beschikking voor veehouders niet zelden te laat: die moet in februari, uiterlijk maart weten waar hij aan toe is. Voor akkerbouwers is de situatie nog nijpender: omdat sommige gewassen in de winter worden gezaaid (wintergranen), hebben zij voor bepaalde beheervormen behoefte aan duidelijkheid in het najaar. Zo loopt de akkerrandenregeling in de Hoeksche Waard van 1 oktober tot en met 30 september. Het is wenselijk om de openstelling van de regeling aanmerkelijk te vervroegen.

4.10 Relatie met andere financiers van groenblauwe diensten

Het IPO-plan gaat uit van een veel bredere financiële basis voor het agrarisch natuurbeheer, met medefinanciering van groenblauwe diensten door andere overheden (waterschappen, recreatieschappen, gemeenten) en private partijen. Al eerder noemden we het voorbeeld van groenblauwe diensten die waterschappen willen gaan financieren. Het IPO-model gaat ervan uit dat de 'basiswaarden' in een gebied door de provincie (c.q. vanuit de SAN) worden betaald en de 'extra's' (de regionale specialiteiten) door andere financiers.

In dit opzicht zijn er drie aandachtspunten:

- a. Natuurlijk Platteland en de verenigingen zijn het er principieel niet mee eens dat uit de SAN alleen basiswaarden worden gefinancierd. De decentralisatie van de SAN zou in onze ogen juist ook financiering van regionale specialiteiten en regionaal maatwerk mogelijk moeten maken;
- b. op dit moment volgende verschillende financiers veelal gescheiden sporen: iedereen introduceert zijn eigen regeling met eigen maatregelen en vergoedingen. Het is van groot belang dat er een goede kruisbestuiving ontstaat tussen financiers van min of meer gelijksoortige diensten. Idealiter zou er één set regionale diensten moeten worden ontwikkeld die via één gebiedsloket worden aangevraagd, maar waaraan verschillende financiers bijdragen. De aanvrager zou van dat laatste niets hoeven te merken;
- c. daar waar het gaat om groenblauwe diensten voor waterschappen is de insteek van de waterschappen wisselend: sommige willen alleen inrichtingsmaatregelen betalen en mikken voor de financiering van het beheer op de provincie, c.q. de

SAN. Andere willen ook structureel bijdragen aan het beheer (bijv. van natuurvriendelijke oevers). Risico's van de eerste benadering zijn dat er een extra beslag wordt gelegd op provinciale middelen en dat er inrichting plaatsvindt zonder dat er (financiële) garanties zijn voor het beheer. Het is dus voor de provincie van belang om scherp te bepalen welke maatregelen op dit vlak in de SAN moeten worden opgenomen en welke alleen in de catalogus groenblauwe diensten (zodat andere overheden ze verantwoord zelf kunnen financieren). De provincie heeft aangegeven, alleen die 'groenblauwe' maatregelen in de SAN te willen opnemen die (ook) ten gunste komen van de provinciale doelen.

4.11 Positie van de SOL

De provincie verkent momenteel of de SOL kan worden geïntegreerd in de SAN en daarmee tegelijk 'Brussel-proof' kan worden gemaakt. Deze vraag is ook onderwerp van de evaluatie van de SOL die het CLM momenteel uitvoert (Dijkman & Tolkamp, in voorber.). In het kader van ons project hebben we de volgende aspecten onder de loep genomen:

- in hoeverre is de SOL nu reeds Brussel-proof (op basis van de catalogus groenblauwe diensten)?
- kan de SOL worden opgenomen in de SAN? Zo ja, hoe? Wat zijn de voor- en nadelen?

Hoe verhoudt zich de SOL tot de catalogus groenblauwe diensten?

In bijlage 3 is een uitgebreide vergelijking opgenomen van de maatregelen en tarieven in de SOL en de catalogus. Hoewel niet alle maatregelen goed vergelijkbaar zijn, zijn de voorlopige conclusies:

- a. Voor de verschillende soorten houtopstanden lijkt de catalogus goed te voldoen, zeker als we de aparte vergoedingen voor afvoer en verwerking meetellen. Enige uitzondering zijn leibomen, waar de catalogus slechts tot ca 60% van de SOL-vergoeding komt.
- b. Voor het schonen van poelen kent de catalogus geen aparte maatregelen en vergoedingen. Volgens de opstellers is voor die maatregel de maatregel voor slootschoning bruikbaar. Deze is nu in de vergelijking gehanteerd. Voor het periodiek baggeren van poelen is deze vergoeding echter niet toereikend.
- c. De catalogus volstaat (net) niet voor:
  - kleine rietpercelen die alleen varend te bereiken zijn;
  - maaien en afvoeren van kleine oppervlakten grasland / hooiland.Meer in zijn algemeenheid kent de SOL bij veel elementen een sterke differentiatie naar de oppervlakte van het element. Deze ontbreekt in de catalogus vrijwel geheel. De provincie Noord-Holland heeft bij de herzieningsronde van medio 2007 voorgesteld om een 'kleinschaligheidtoeslag' op te nemen, maar dat is vooralsnog afgewezen. Niettemin blijken de maxima in de catalogus in bijna alle gevallen toereikend om ook voor kleine elementen de SOL-vergoeding te kunnen hanteren.
- d. De catalogus volstaat niet voor het onderhoud van zandwallen, het pakket voor Goeree-Overflakkee dat Landschapsbeheer Zuid-Holland tijdelijk voor het ministerie van LNV uitvoert. Afhankelijk van de wijze van uitvoering (verhouding handmatige / machinale werkzaamheden) schiet de vergoeding 25 - 50% tekort. De provincie Noord-Holland kampt met eenzelfde probleem voor de tuinvallen van Texel en Wieringen, een element dat qua onderhoud goed vergelijkbaar is. Het IPO heeft beloofd het onderhoud van tuinvallen in de catalogus op te nemen. Zuid-Holland kan daar wellicht van meeprofiteren.

Al met al biedt de catalogus op veel punten ruimte om de vergoedingen voor kleine landschapselementen nog te verhogen. Aangezien veel deelnemers de SOL-vergoedingen aan de lage kant vinden (Dijkman & Tolkamp, in voorber.), is er bij een

aantal elementen dus in beginsel de mogelijkheid om – als de provincie dat wil – hieraan tegemoet te komen.

Mogelijkheden voor integratie van de SOL in de SAN

De Zuid-Hollandse natuurverenigingen zijn in beginsel voorstander van integratie van de SOL in de SAN. De twee hoofdredenen daarvoor zijn:

- het is onnodig om twee gelijkgerichte regelingen met een verschillende uitvoeringsorganisatie naast elkaar te laten bestaan. Er is juist behoefte aan stroomlijning van de uitvoering (nu komen er voor elke regeling verschillende mensen over de vloer) ben aan één loket voor alle natuur- en landschapscontracten;
- overname van de (voordelen van de) SOL kan een verrijking van de SAN opleveren.

Omdat de regelingen momenteel op belangrijke punten verschillen, is er alleen sprake van verrijking als de integratie uitgekend plaatsvindt en de voordelen van de SOL in de vernieuwde SAN kunnen worden behouden. Dit constateert ook het CLM in zijn evaluatie (Dijkman & Tolkamp, in voorber.) Aangezien er in de SOL aanzienlijk meer geld omgaat dan in de SAN-landschapspakketten (€ 264.000,- versus € 50.000,- per jaar), maar vergeleken met het budget voor 'natuurpoot' van de SAN nog slechts weinig, is behoud en zelfs uitbreiding van de deelname van cruciaal belang. Daarbij moet het volgende worden bedacht:

- a. de SAN-landschapspakketten zijn nu alleen opengesteld in het Groene Hart, de SOL (voor zover het budget dat toelaat) in de hele provincie. De natuurverenigingen zijn voorstander van een provinciebrede openstelling. Dat vereist aanpassing van het begrenzingsplan;
- b. de SOL bedient aanmerkelijk meer niet-agrarische deelnemers. Deze hebben staatssteunrechtelijk een andere status. Omdat de SOL nu reeds behoorlijk Brussel-proof is en de niet-agrarische aanvragers daarmee geen problemen lijken te hebben, is dit waarschijnlijk in de praktijk geen groot knelpunt. Wel is het de vraag of de SAN naar de aard van de regeling alle particulieren kan bedienen die nu van de SOL gebruik maken - dit moet goed worden uitgezocht;
- c. de SOL omvat ook elementen op de erven, de SAN sluit erven uit. De natuurverenigingen willen op dit punt graag de SOL volgen. Is dat niet mogelijk, dan is het alternatief dat er een aparte regeling blijft voor erf-elementen (de SOL heeft daar nu zelfs zijn zwaartepunt);
- d. de SOL hanteert vaak geringere minimumoppervlakten dan de SAN. Omdat dit een belangrijk kritiekpunt is op de SAN-pakketten (zie § 3.7), willen de natuurverenigingen ook op dit punt graag de SOL volgen. In het verlengde hiervan geldt dat ook voor het minimumbedrag van de aanvraag;
- e. bij integratie in de SAN vormen de natuurverenigingen (althans in onze voorstellen) voortaan het gebiedsloket en verloopt de uitbetaling (verplicht) via DLG of DR. Daarbij moet goed worden nagedacht over een nieuwe rol voor Landschapsbeheer Zuid-Holland, die momenteel de SOL uitvoert. Net als nu onder de SAN hoeft uitbetaling door een erkend betaalorgaan niet te betekenen dat de uitvoering niet anderen kan plaatsvinden. In onze voorstellen kan Landschapsbeheer achter het gebiedsloket een belangrijke rol blijven spelen in de uitvoering, maar zal die rol meer inhoudelijk zijn (niet langer ook administratief) en sterker 'op afroep' van het regionale beheerdersoverleg. Ook moet goed worden nagedacht over de positie van de vele lokale vrijwilligersgroepen die onder coördinatie van Landschapsbeheer veel werk verzetten (waaronder aanvraagbegeleiding).

5. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk zetten we puntsgewijs de belangrijkste conclusies en aanbevelingen ten aanzien van de toekomst van de SAN in Zuid-Holland op een rij:

1. Het SAN-beheer in Zuid-Holland besloeg in 2007 27.000 ha natuurmaatregelen, 325 ha (omgerekend) landschapselementen en bijna 14.000 ha probleemgebiedenvergoeding. In beleidsmatige oppervlakten (niet elke hectare telt even zwaar mee voor het provinciale budget en hectarequotum) gaat het om 5.643 ha natuur en 25 ha landschapselementen. Daarmee zijn de beschikbare hectarequota voor iets minder dan de helft benut. In het natuurbeheer neemt weidevogelbeheer – met 94% van de oppervlakte – een dominante plaats in. Botanisch graslandbeheer vindt plaats op 1.533 ha. Hiervan bestaat driekwart uit randenbeheer, vooral slootkantbeheer. De agrarische natuurverenigingen spelen – met ruim 1.000 deelnemers en 94% van het gecontracteerde beheer – een belangrijke rol.

Grote ontbrekende is het bouwlandbeheer, dat met 4 ha faunaranden karig is vertegenwoordigd. Ook de landschapspakketten zijn slechts mondjesmaat gecontracteerd. Het accent ligt hier op elzensingels, geriefbosjes, knotbomen, hoogstamfruit en poelen. Via de SOL, de aparte provinciale stimuleringsregeling voor landschapselementen, wordt een aanmerkelijk groter aantal elementen gefinancierd.

2. Het project heeft zich allereerst gebogen over de vraag welke van de huidige pakketten opnieuw onderdeel moeten uitmaken van de SAN. Er zijn nauwelijks pakketten die niet effectief zijn voor de doelen waarvoor ze zijn opengesteld. Wel is er, met name in het weidevogelbeheer, verbetering mogelijk in de *inzet* van de verschillende maatregelen (mengverhouding en ruimtelijke situering). Daarom stellen we voor om alle nu opengestelde pakketten, c.q. de maatregelen waaruit die pakketten zijn opgebouwd, ook onderdeel van de nieuwe SAN te laten zijn. Wel stellen we de volgende inhoudelijke aanpassingen voor:

- het pakket natuurlijke handicaps wordt omgevormd tot een premie voor het behoud van karakteristieke landschappen / landschapspatronen. Daartoe wordt ook aansluiting gezocht bij de bedrijfstoelagen-nieuwe-stijl, die waarschijnlijk deels een soortgelijke invulling gaan krijgen;
- de nieuwe ganzenpakketten (nog niet door Brussel goedgekeurd) worden geëffectueerd;
- bij een aantal pakketten (met name landschapselementen) wordt de minimum-oppervlakte verkleind.

Verder stellen we voor om, vooral bij het weidevogelbeheer, de 'organisatiestructuur' van de pakketten te veranderen, waarbij de catalogus groenblauwe diensten de gereedschapskist met maatregelen vormt en de pakketten vooral richtsnoeren bevatten voor de onderlinge mengverhouding bij het inzetten van deze maatregelen. Deze aanbeveling geldt overigens het hele systeem van maatregelen en pakketten in de nieuwe SAN (zie ook punt 7).

3. Ten behoeve van de effectiviteit van ingezette maatregelen en van regionaal maatwerk stellen we voor om het palet aan beschikbare maatregelen fors uit te breiden, en wel met:
  - een breder scala aan weidevogelmaatregelen. We denken daarbij aan maaitrappen in de eerste snede, extensieve beweiding en greppelpakketten (greppel-plas-dras en niet meemaaien van greppelranden);
  - maatregelen voor koloniebroeders (visdiefje) en zwarte stern;

- een ruimer scala aan pakketten voor de akkerbouw (nestbescherming, natuurbraak, randenbeheer met verbrede doelstelling, zoals in de Hoeksche Waard) en de bollenteelt (nestbescherming en slootkantbeheer). Vooral in de plaataardige sectoren kan nog aanmerkelijke natuurwinst worden geboekt;
- een fors aantal nieuwe landschapspakketten, waaronder pakketten die wel in de SOL zitten maar niet in de SAN, en enkele zeer regionale pakketten;
- pakketten voor 'levende sloten' en natuurvriendelijke oevers (grasland en bouwland).

Nestbescherming op bouwland en bollenland en slootkantbeheer in de bollenteelt kunnen in beginsel op basis van de huidige maatregelen in SAN (slootkantbeheer) en catalogus groenblauwe diensten (nestbescherming) worden uitgevoerd.

Knelpunt is hier vooral ook het beheersgebiedsplan: om de natuurkansen in deze teelten te benutten, zou de SAN in meer (akkerbouw- en bollen-) gebieden moeten worden opengesteld.

4. De nieuw voorgestelde maatregelen zijn nog lang niet allemaal onderdeel van de catalogus groenblauwe diensten. Een deel past wel in de systematiek en kan waarschijnlijk probleemloos worden ingevoerd, maar een flink aantal zal nog moeten worden toegevoegd en getoetst. Pas als de catalogus compleet is, kan deze als volwaardige gereedschapskist dienen om de provinciale doelen te realiseren.
5. We stellen voor om een splitsing te maken tussen zaken die op gebiedsniveau worden afgesproken en zaken die op bedrijfs- of perceelsniveau worden afgesproken:
  - op gebiedsniveau vinden plaats: doelformulering, monitoring en verantwoording;
  - op bedrijfs- en perceelsniveau vinden plaats: afspraken over maatregelen (individuele contracten), controle en betaling.
 Deze indeling voldoet aan de Brusselse randvoorwaarden voor de SAN. Belangrijk verschil met de huidige systematiek is dat de doelformulering (aantallen weidevogels, plantensoorten etc.) uit de beheerpakketten verdwijnt.
6. Doelformulering en verantwoording op gebiedsniveau moet vergezeld gaan van (behoud van) individuele resultaatprikkelers. Daarom is het van groot belang dat de mogelijkheden die de natuurverenigingen daartoe nu al hebben gecreëerd (de afoming en herverdeling van een deel van de individueel uitbetaalde vergoedingen), blijven bestaan. Het verdient aanbeveling om te verkennen of en hoe deze werkwijze, die tot dusverre alleen in West-Nederland wordt toegepast, onderdeel kan worden van het afsprakenstelsel tussen provincie en beheerders.
7. De genoemde afromingsconstructie kan ook soelaas bieden voor een andere dringende wens, namelijk die tot flexibiliteit: in de inzet en situering van maatregelen, in de contractduur. Het eerste is vooral van belang voor mobiele soorten (weidevogels, ganzen), het tweede voor natuurtypen die geen continuïteit in beheer vergen (naast de genoemde bijvoorbeeld ook faunaranden). Flexibiliteit kan op deze manier zowel de natuurwinst als de bedrijfsmatige inpasbaarheid vergroten. Maar omdat het afgeroomde budget (als percentage van de nestbeschermingsvergoeding) beperkt van omvang is, is het dringend gewenst te bezien hoe er meer flexibiliteit in de regeling zelf kan worden ingebouwd. De nieuwe ganzenpakketten scheppen op het punt van flexibiliteit een interessant precedent voor andere typen dynamische natuur. Daarnaast kan wellicht een deel van het SAN-budget worden onttrokken aan de EU-medefinanciering en via soepeler uitvoeringsregels flexibel worden benut.

8. In de nieuwe gebiedsgerichte aanpak zal het niet langer zo zijn dat iedereen die binnen een begrenzing valt ook een overeenkomst kan aanvragen. Veel meer dan in een selectieve begrenzing zien wij in:
  - een selectieve inzet van beheermaatregelen, waarbij - anders dan voorheen - niet de individuele animo, maar het gezamenlijk overeengekomen en ecologisch getoetste beheermozaïek leidend wordt voor de aard en situering van contracten. De gebiedspartijen proberen vervolgens op basis hiervan het beheer in het gebied zo goed mogelijk 'weg te zetten';
  - bij zo'n gebiedsgerichte kwaliteitsaanpak past niet langer dat grondgebruikers langs verschillende sporen een overeenkomst kunnen aanvragen. Het is daarom cruciaal dat er in elk gebied één loket is waarlangs aanvragen kunnen worden ingediend. Waar het gaat om agrarisch natuur- en landschapsbeheer zijn de agrarische natuurverenigingen graag bereid deze rol - net als nu - te vervullen. Is deze selectieve toegang tot de regeling onmogelijk of ongewenst, dan is het alternatief dat andere aanvragen worden beoordeeld aan de hand van dezelfde criteria en hetzelfde gebiedsplan als waarmee de natuurverenigingen werken.
9. Naast een sterkere sturing op de inzet en situering van maatregelen vindt kwaliteitsborging plaats door binnen enkele jaren alle natuurverenigingen te certificeren. De koepels zullen hiertoe zelf voorstellen doen. In het protocol wordt niet alleen de werkwijze van de verenigingen, maar ook de scholing van leden geregeld.
10. Toepassing van SAN-beheer in begrensde, maar niet verworven natuurgebieden (het vroegere overgangsbeheer) kan bij de gebiedsgerichte aanpak een reguliere keuzemogelijkheid worden, althans waar het gaat om natuurtypen die agrarisch of semi-agrarisch beheer vergen. De zogeheten 'vergelijkingstabel' kan verdwijnen: het regionale beheeroverleg bepaalt dan immers welke maatregelen in deze gebieden het best kunnen worden ingezet.
11. Het is dringend gewenst om de openstelling van de regeling te vervroegen en de behandeling te versnellen. Om ook akkerbouwers goed te bedienen, die in verband met wintergewassen vroegtijdig hun plan moeten trekken, zou de regeling eigenlijk al in de nazomer moeten worden opengesteld.
12. De vergoedingen moeten worden aangepast aan de sterk gestegen prijzen van voer en graan, willen ze de komende jaren nog concurrerend zijn en deelname uitlokken. Daarnaast zijn op onderdelen verbeteringen mogelijk, bijvoorbeeld bij akkerranden en bij maatregelen met hoge aan- en afrijkosten (kleine elementen, gespreide maaidata).
13. Ook de huidige regeling voor uitvoeringskosten van natuurverenigingen (SAN-OS) is ontoereikend voor een professionele uitvoering van de loketfunctie die de verenigingen ambiëren. We stellen voor dat de regeling wordt gebaseerd op een vast percentage uitvoeringskosten op de totale omzet aan natuur- en landschapscontracten van het gebiedsloket met een tariefstelling die de inzet van professionals mogelijk maakt.
14. We zijn ons ervan bewust dat een sterke uitbreiding van subsidiabele maatregelen, verhoging van de vergoedingen en verhoging van de regeling voor uitvoeringskosten zullen leiden tot een groter beroep op financiële middelen. De bescheiden uitbreidingsruimte binnen de ILG-middelen zal hiertoe niet toereikend zijn. Om te voorkomen dat er minder in plaats van meer hectares kunnen worden gecontracteerd, is het zinvol om:

- bij de tussentijdse evaluatie van het POP-2 de gestegen kosten, die immers inherent zijn aan het leveren van de afgesproken kwaliteiten, met LNV uit te onderhandelen;
- in gesprek te treden over de extra, gelijkgerichte gelden die in de ILG-periode tot 2013 ongetwijfeld beschikbaar komen uit modulatie en uit de omvorming van de bedrijfstoelagen (zie ook punt 1).

Mocht onverhoopt het budget niet toenemen, dan zal door de nieuwe werkwijze de inzet van maatregelen per saldo selectiever worden en ontstaat er dus meer ruimte voor diversiteit. De provinciale kwaliteiten kunnen zo in ieder geval effectiever worden behouden en versterkt.

15. Het IPO-model voor het Programma Beheer beoogt voor het onderdeel agrarisch natuurbeheer in een gedifferentieerde financiering: rijks- en provinciale financiering voor de 'basiswaarden', aanvullende financiering van andere overheden en private partijen voor alle regionale 'specialiteiten'. NPW is het niet eens met deze zienswijze en vindt dat ook alle regionale specialiteiten onder de nieuwe SAN zouden moeten vallen. Anders ligt dat voor diensten die minder of alleen indirect met natuur- en landschapsbeheer te maken hebben, of die vanuit andere dan provinciale beleidsvelden van belang worden geacht, zoals bepaalde waterdiensten. Maar ook voor die diensten is een optimale regionale coördinatie gewenst, zodat er niet weer verschillende regelingen met verschillende uitvoeringsstructuren worden opgetuigd. Uitgangspunt daarbij moet zijn dat de aanvrager zich tot één loket kan richten en niet hoeft te merken dat er verschillende regelingen / financieringsbronnen in het spel zijn. Dit vereist:
- een goede organisatorische afstemming tussen alle financierende partijen in een gebied;
  - een duidelijke beleidslijn vanuit de provincie welke groenblauwe diensten in de SAN thuishoren en welke van andere financiers worden verwacht (en wellicht alleen aanpassing van de catalogus vergen).
16. De gebiedsindeling van de nota Levend Landschap komt het dichtst in de buurt van die van de agrarische natuurverenigingen en kan dus - zo mogelijk met wat aanpassingen - het beste worden gehanteerd voor de nieuwe gebiedsgerichte aanpak. Daar waar de werkgebieden van natuurverenigingen groter zijn (bijv. de Venen, in Levend Landschap in tweeën gesplitst), zou het gebied kunnen worden opgeschaald. Daar waar de werkgebieden van natuurverenigingen kleiner zijn (bijv. rondom Gouda / Reeuwijk), kunnen verenigingen samenwerken bij het opstellen van een aanvraag. De verenigingen zien hier geen onoverkomelijke problemen, mits de typen nagestreefde natuur maar enigszins overeenkomen. Daar waar de werkgebieden van de verenigingen, die doorgaans een fysisch-geografische basis hebben, de provinciegrenzen overschrijden, stellen we voor om (als dat bestuurlijk haalbaar is) om de werkgebieden als regelingstechnische eenheid aan te houden en met de omliggende provincies afspraken te maken over deze overheveling van oppervlakten. Het verdient aanbeveling om de keuzen in al deze begrenzingskwesties in samenspraak met de betrokken verenigingen te bepalen.
17. De provinciale landschapselementenregeling (SOL) past op vrijwel alle onderdelen binnen de catalogus groenblauwe diensten en is dus al grotendeels 'Brussel-proof'. Alleen voor leibomen, zandwallen en wellicht poelen is betere afstemming nodig, c.q. is het raadzaam de catalogus aan te passen. Er is veel voor te zeggen om de SOL te integreren in de SAN, mits:
- de voordelen van de SOL (provinciebrede openstelling, ook elementen op erven, kleinere minimumoppervlakten, lager minimum-subsidiebedrag) behouden blijven;

- de expertise en goodwill van de huidige uitvoerder (Landschapsbeheer Zuid-Holland en de aangesloten vrijwilligersgroepen) ook in de toekomst op een goede manier kan worden benut. De administratieve uitvoering moet dan namelijk worden overgeheveld naar één van de erkende betaalorganen (DLG of DR) en de loketfunctie die we hebben voorgesteld voor de natuurverenigingen betekent dat de aanvragen door hen worden gecoördineerd. Uitgezocht moet nog worden of dat regelingstechnisch wel mogelijk is voor alle particuliere deelnemers aan de SOL. Los daarvan kan Landschapsbeheer een belangrijke rol spelen in de werving, advisering en controle. Dit vergt goede afspraken tussen de gebiedspartijen.

Bronnen

- Blomqvist, M.M. 2005. *Restoration of plant species diversity of ditch banks: Ecological constraints and opportunities*. PhD Thesis, Leiden University.
- Dijkman, W. & W. Tolkamp 2008 (in voorber.). *Stimuleringsregeling Onderhoud Landschapselementen (SOL) Provincie Zuid Holland - Evaluatie*. CLM Onderzoek en Advies BV, Culemborg.
- Geertsema, W. 2002. *Plant survival in dynamic habitat networks in agricultural landscapes*. PhD Thesis, Wageningen University.
- Leeuwis, L. 2005. *De effectiviteit van slootkantbeheer door Agrarische Natuur Verenigingen in het Groene Hart en Waterland*. Scriptie voor CLM Onderzoek en Advies BV, Culemborg.
- Melman, Th. C.P., Schotman, A.G.M., Kiers, M., Meeuwssen, H.A.M., Kuipers, H. & Pijls, H. 2005. *Regionatuurplan: etalage voor Groene Diensten door agrarische natuurverenigingen. Aanzet tot kennis- en beheersysteem voor agrarisch natuurbeheer. Pilot Midden-Delfland*. Wageningen, Alterra; Alterra-rapport 1173.
- Miltenburg, J. van & A. van Duijvenboden m.m.v. P. Terwan 2008. *Gewenste maatregelen en gezamenlijke kansen voor Kaderrichtlijn Water in het Veenweidegebied - Verslag van een onderzoek in opdracht van het Hoogheemraadschap van Rijnland*. Natuurlijk Platteland West, Haarlem.
- Oosterveld, E.B., P. Terwan & J.A. Guldmond 2007. *Mozaïekbeheer voor weidevogels: evaluatie en mogelijkheden voor optimalisering*. Directie Kennis, Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Ede.
- Pilot natuurvriendelijk talud- en slootbeheer langs akkerranden*. 2007. Rietgors, stichting voor agrarisch natuurbeheer in de Hoeksche Waard, i.s.m. Delta Natuurbeheer.
- Terwan, P. & B. Rodenburg 2004. *Een puntensysteem voor groene diensten in Midden-Delfland – Voorstel voor duurzame beloning van groene diensten uit het Groenfonds Midden-Delfland*. Vereniging voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer Vockestaert & WLTO-afdeling Delflands Groen. Schipluiden.
- Wiertz, J., M.E. Sanders & J.M. Kranendonk 2007. *Ecologische evaluatie regelingen voor natuurbeheer - Programma Beheer en Staatsbosbeheer 2000-2006*. Milieu- en Natuurplanbureau, Bilthoven.

Bijlage 1. Analyse gebiedsplannen Zuid-Holland

1. Beheersgebiedsplan 2001

Doelen

Het beheersgebiedsplan formuleert de volgende doelen:

- a. Weidevogelbeheer: ZH belangrijk voor meer algemene soorten als kievit, scholekster en grutto (waarvan handhaving wordt nagestreefd), maar ook voor minder algemene als tureluur, veldleeuwerik, slobbeend, zomertaling en plaatselijk watersnip, zwarte stern en wulp. Specifieke maatregelen nodig voor soorten die zich onder de *stand still*-waarde bevinden (grutto, tureluur, slobbeend, zomertaling, veldleeuwerik en watersnip, waarvan toename wordt nagestreefd).
- b. Botanisch beheer:
  - sterk inzetten op botanisch beheer in randen, en met name in oevers;
  - alleen plaatselijk, daar waar bijzondere waarden zijn, volvelds botanisch graslandbeheer;
  - akkers: alleen randenbeheer, niet zozeer botanisch gericht, maar met het oog op fauna.
- c. Overige fauna: faunaranden (zie punt b).

Specifieke waarden en doelen per deelgebied (alleen waar dit afwijkt van de provinciale doelstelling):

- Eilanden: versterking van ecologische verbindingen langs kreken (m.n. als trekroute voor fauna). Kreken en dijken vormen groene linten door landschap. Op Goeree bijzonder landschap van schurvelingen en zandwallen (door ontginning duingebied). Voor de kop van Goeree zou aanvankelijk een landschapsgebiedsplan worden opgesteld (en was er een zandwallenpakket ontwikkeld), maar dat is er nooit gekomen.
- Waarden: geen specifieke doelen.
- Midden-Holland: idem.
- Duinstreek: graslanden ook belangrijke functie voor doortrekkers en overwinteraars. Akkerpakketten niet opengesteld omdat ze niet goed toepasbaar zijn op bollengronden (doelen voor bollen worden echter niet gegeven).
- Rijnstreek: herstel van veldleeuwerik, zwarte stern en zomertaling hier expliciet genoemd.

Maatregelen / pakketten

Het beheersgebiedsplan maakt onderscheid tussen basisgebieden (met meer algemene natuurkwaliteiten) en plusgebieden (met hogere natuurkwaliteit). In de plusgebieden zijn in de regel meer pakketten opengesteld, bijv. ook voor volvelds botanisch beheer en/of voor individueel weidevogelbeheer. Overal geldt het beginsel van de 'ruime jas' (ha-quota binnen ruim begrensde gebieden). De basisgebieden dekken in principe alle landelijk gebied in de provincie. De 'dekkingsgraad' van de plusgebieden is zeer verschillend: ca 20% op de eilanden, ca 50% in het Rijnland en de Krimpenerwaard, 100% in het duingebied, Midden-Delfland en de Alblasserwaard-Vijheerenlanden.

Bijna driekwart van het provinciale ha-quotum is gericht op weidevogelbeheer. Daarnaast zet ZH in alle gebieden in op botanisch graslandbeheer, vooral in randen (15%). Akkerpakketten zijn alleen opengesteld op de eilanden.

Vergeleken met de volledige lijst van SAN-pakketten heeft de provincie in de provincie als geheel de volgende pakketten niet benut:

- de meeste volvelds-akkerpakketten (roulerend graandeel, chemie- en kunstmestvrij, akkerfauna);
- natuurbraak;
- snelgroeiend bos (loof- resp. naaldbos).

Tabel 1.1 Beheersgebiedsplan: ha-quota per natuurdoeltype en deelgebied

	eilanden	waarden	Midden-Holland	duinstreek	Rijnstreek	totaal
Weidevogels	430	3.650	580	620	3.560	8.840
Akkerfauna - randen	175	-	-	-	-	175
Botanisch beheer:						
a. graslandflora						
- volvelds	110	400	50	70	250	880
- randen	110	820	150	150	700	1.930
b. akkerflora						
- randen	175	-	-	-	-	175
Totaal	1.000	4.870	780	840	4.510	12.000

2. Probleemgebiedsplan

In Zuid-Holland zijn 59 gebieden met een totale oppervlakte van bijna 47.000 ha begrensd als probleemgebied (gebieden met natuurlijke handicaps) en als zodanig opgenomen in het POP-2. Daarnaast is in het POP-2 een extra oppervlakte van 2.831 ha in Midden-Delfland goedgekeurd, maar daar heeft (nog) geen formele begrenzingprocedure plaatsgevonden.

De aangewezen gebieden vallen daarnaast in één van de volgende categorieën:

- a. *Diepe veenweidegebieden*. Hieronder vallen alle veengronden met de minerale ondergrond beginnend op meer dan 120 cm onder maaiveld waar sprake is van wateroverlast en hierdoor een opbrengstderving op grasland groter dan 35%. De natuurlijke handicaps bestaan in hoofdzaak uit een geringe draagkracht, een slechte ontwateringsituatie en verkaveling.
- b. *Uiterwaarden*. Hieronder vallen alle buitendijkse gebieden langs de Waal en de Lek. De natuurlijke handicaps van uiterwaarden zijn enerzijds het min of meer frequent overstromen met rivierwateren anderzijds het reliëf, als gevolg van sedimentatie, erosieprocessen en kleiwinning ten behoeve van baksteenindustrie. Daarnaast kan een slechte ontwatering een rol spelen.

3. Ganzengedooogebieden

Sinds 2005 wijst de provincie jaarlijks (op voorlopige basis) ganzenfoerageergebieden aan. De provincie is nu bezig met de definitieve begrenzing van foerageergebieden; de procedure daartoe is bijna doorlopen. Aanwijzing van gebieden vindt alleen daar plaats waar er (voldoende) draagvlak is. Voorstel is om in vijf gebieden in totaal bijna 5.800 ha opvanghectares toe te wijzen:

- Alblasserwaard (2.025 ha);
- Hoeksche Waard (1.038 ha);
- Krimpenerwaard (955 ha);
- Midden-Delfland (1.220 ha);
- Reeuwijk (554 ha).

De opvanghectares omvatten alleen landbouwgrond, geen natuurgebied (daar is ook geen schadevergoeding van kracht). Alleen in de Hoeksche Waard omvat de voorgestelde begrenzing ook bouwland. In dat gebied is de begrenzing (overigens om andere redenen) het meest omstreden.

4. Natuurgebiedsplannen

Zuid-Holland heeft momenteel 9 natuurgebiedsplannen opgesteld. Voor de toekomst van de SAN zijn deze vooral van belang:

- daar waar het gaat om natuurtypen die agrarisch of semi-agrarisch beheer vergen. Met name in de veenweidegebieden (weidevogelgrasland, bloemrijk grasland of hooiland) is dat niet zelden het geval. Het natuurtype 'moeras' neemt hierin een wat aparte plaats in, omdat dit soms invulling krijgt met open water of zeldzame veenmosrietlanden, maar soms ook met 'regulier' beheerd riet;
- daar waar het beheer in niet-verworven gebieden ook met SAN-pakketten kan worden ingevuld (het voormalige overgangsbeheer, sinds de 'beleidsomslag' van LNV in 2003 echter een reguliere keuzemogelijkheid voor provincie en grondgebruiker).

Daar waar in het natuurgebiedsplan een doelpakket is aangegeven als aandeel van de totale gebiedsoppervlakte (bijv. een range van 1 - 10%), is steeds het gemiddelde genomen.

Daar waar bij het ha-quotum geen onderscheid is gemaakt tussen weidevogel- en botanische doelen, is het quotum steeds in tweeën gedeeld.

5. Landschapsgebiedsplan Groene Hart Zuid-Holland

Dit plan bepaalt de openstelling van landschapspakketten in het kader van het Programma Beheer. Het plan beslaat het Zuid-Hollandse deel van het Groene Hart (behalve de natuurgebieden begrensd op basis van de SN, want daarvoor regelen de natuurgebiedsplannen de openstelling). Het volgt het beginsel van de 'ruime jas': ha-quota binnen een ruim begrensd gebied. Bovendien zijn niet alle pakketten overal opengesteld; het plan maakt een onderscheid in drie landschapstypen:

- laagveengebied;
- rivierengebied;
- droogmakerij.

Voor de verschillende deelgebieden beschrijft het plan de volgende waarden (en als doelen vervolgens het behoud en zo nodig herstel van die waarden):

- a. Rijnstreek-Noord:
  - typerende verkavelingsvormen: blokverkaveling, strokenverkaveling en gerende (waaivormige) strokenverkaveling;
  - grasland doorsneden door (hoger gelegen) veenstroompjes, vaarten en poldersloten;
  - elementen zoals knotbomenrijen, erfbeplanting, boomgroepen, hoogstamboomgaarden.
- b. Rijnstreek-Zuid: als Rijnstreek-Noord, met als verschil het zeer waterrijke veenlandschap bij Boskoop en Waddinxveen (zeer brede sloten) en een wat hogere dichtheid aan landschapselementen.
- c. Krimpenerwaard:
  - waterrijk laagveengebied met zeer brede sloten;
  - elementen zoals erfbeplantingen, hoogstamboomgaarden, knotbomen en geriefhoutbosjes.
- d. Alblasserwaard:
  - veenweidegebied met strokenverkaveling, doorsneden door voormalige veenstroompjes en tiendkaden;
  - elementen als hoogstamfruit (in relatie tot rivieren) en knotbomen (prioriteit).
- e. Vijfheerenlanden:
  - veenweidegebied met strokenverkaveling, doorsneden door veenstroompjes;
  - langs veenstroompjes en rivieren veel hoogstamfruit (deels bedrijfsmatig) en meidoornhagen;
  - populierenbossen, grienden en eendenkooien;
  - prioriteit hebben knotbomen, hoogstamfruit en struweelhagen.

Tabel 1.2 Doelpakketten en ha-quota van de Zuid-Hollandse natuurgebiedsplannen

	Goeree-Overflakkee	Eilanden-Noord	Delf- en Haaglanden	Duivenvoerde-Leidschendam	Alblasserwaard-Vijfheerenlanden	Veenweidem-Midden Zuidplas	Nieuwkoop Noord-Oost	De Venen - Bodegraven-Noord	Bollenstreek-Ade-Rijnstreek Noord	totaal
Weidevogels										
- weidevogelgrasland	-	420	244	237	144	835	54	225 ²	346	2.505
Bot. grasl.beheer		284	265	112	275	1.081		158 ²	141	2.316
- halfnat. grasland	174						47			221
- nat soortenrijk grasl.	122						90			212
- droog soortenr. gras	2						-			2
- brak grasland	-	-	10	-	-	-	-	-	-	10
<i>Subtotaal bot. grasl.</i>	<i>298</i>	<i>284</i>	<i>275</i>	<i>112</i>	<i>275</i>	<i>1.081</i>	<i>137</i>	<i>158</i>	<i>141</i>	<i>2.761</i>
Rietland en ruigte										
- overjarig rietland etc	40	34	174	80	176	604	70	62 ²	-	1.240
Landschap										
- poel	15 st	6 st	-	-	-	-	-	-	-	21 st
- singel	2	-	-	-	-	-	-	-	-	2
- zoom	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- mantel	*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
- struweel ¹	*	>12	16	2	22	228	17	8	16 ³	321
- hakhout/griend	-	7	-	2	33	1	-	-	-	43
- houtkade	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
<i>Subtot. landschap (ha)</i>	<i>2</i>	<i>>19</i>	<i>16</i>	<i>4</i>	<i>55</i>	<i>229</i>	<i>17</i>	<i>9</i>	<i>16</i>	<i>367</i>
Totaal	340	757	709	433	650	2.749	278	454 ²	503	6.873
Totaal excl. rietland	300	723	535	353	474	2.145	208	392 ²	503	5.633

* er wordt verwezen naar het (nooit verschenen) landschapsgedebiedsplan

¹ overlapt soms met (laagveen)bos

² plus een niet uitgesplitst deel van de quota van enkele natuurgebieden

³ diverse typen houtopstanden (ook houtwal) t.b.v. ecologische verbinding

Tabel 1.3 Openstelling en quota van landschapspakketten

	laagveen	rivieren	droogmakerij	quotum
Houtkade en landscheiding	x	-	-	12,5 ha
Singel	-	x	-	11,4 ha
Elzensingel	x	x	-	29,1 km
Geriefhoutbosje	x	x	-	42,8 ha
Struweelhaag	-	x	-	20 km
Knotbomen	x	x	-	36.750 st.
Hoogstamfruitbomen	-	x	-	11.550 st.
Eendenkooi	x	x	x	25,4 ha
Poel	x	x	x	75 st.
Rietzoom en klein rietperceel	x	x	-	25,5 ha
Raster	x	x	x	13,9 km

Tabel 1.4 Verdeling van de landschapsquota over de deelgebieden

	Rijnstreek- Noord	Rijnstreek- Zuid	Alblasser- waard	Vijfheeren- landen	Krimpener- waard	totaal
Houtkade en landscheiding (ha)	0,22	5,0	0,45	0,8	6,0	12,5
Singel (ha)	2,2	3,3	2,0	2,5	1,4	11,4
Elzensingel (km)	4,5	6,6	11,0	4,5	2,5	29,1
Geriefhoutbosje (ha)	6,5	12,0	11,0	3,3	10,0	42,8
Struweelhaag (km)	-	-	1,0	19,0	-	20
Knotbomen (st.)	1.100	1.450	22.000	9.000	3.200	36.750
Hoogstamfruitbomen (st.)	500	550	3.500	5.000	2.000	11.550
Eendenkooi (ha)	2,2	2,2	9,0	4,0	8,0	25,4
Poel (st.)	11	11	22	18	13	75
Rietzoom en klein rietperceel (ha)	9,0	2,75	8,0	2,65	3,1	25,5
Raster (km)	2,2	2,2	3,5	3,5	2,5	13,9

Ook voor elke deelgebied zijn weer quota voor elk van de drie landschapstypen binnen dit deelgebied opgesteld. Deze laten we hier vooralsnog achterwege.

Vergeleken met de SAN- en SN-lijst van landschapspakketten bevat het landschapsgebiedsplan Groene Hart niet de pakketten:

- houtwal;
- bomenrij;
- landweer;
- knip- en scheerheg;
- grubbe en holle weg.

Voor de meeste van deze pakketten lijkt dat - gezien het landschappelijk karakter - ook logisch.

6. Stimuleringsregeling onderhoud landschapselementen (SOL)

Naast de landschapspakketten vanuit SAN en SN is de provinciale Stimuleringsregeling onderhoud landschapselementen (SOL) van kracht. Deze regeling wordt uitgevoerd door Landschapsbeheer Zuid-Holland. De beleidslijn voor subsidiëring in relatie tot de SAN en SN is als volgt:

- daar waar de landschapspakketten van SAN en SOL niet zijn opengesteld (dus: buiten het Groene Hart);
- daar waar SAN/SN niet voorziet in een landschapspakket (zie hierna);
- daar waar elementen niet voldoen aan de pakketeisen in SAN/SN t.a.v. minimum oppervlakte of minimum subsidiebedrag.

De SOL kent geen 'regionaal filter' in die zin dat bepaalde elementen alleen in bepaalde gebieden worden gesubsidieerd.

In 2006 waren er op basis van de SOL 915 onderhoudsovereenkomsten aangegaan voor een bedrag van ruim € 264.000,- (zie tabel). Vooral in de Waarden, op Goeree en rond Driebruggen zijn veel overeenkomsten gesloten. Op Goeree hangt dat samen met het zandwallenpakket dat in overleg met LNV tijdelijk bij de SOL is ondergebracht (en dat als overgangmaatregel mede door LNV wordt gefinancierd).

Vergelijken we de SOL met de landschapspakketten van het Programma Beheer, dan valt het volgende op:

- a. De SOL bevat meer, c.q. afwijkende elementen:
  - griend. Loopt in SN via pakket hakhout. Onder SOL vooral gecontracteerd in Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, maar ook in Driebruggen, Krimpenerwaard en Hoeksche Waard;
  - leibomen (doorgaans op het erf, waar het Programma Beheer niet betaalt). Vooral gecontracteerd in Driebruggen, Krimpenerwaard, Midden-Delfland en Rijnstreek;
  - bloemdijk. Loopt in SN via pakket droog soortenrijk grasland. Onder SOL gecontracteerd op Overflakkee;

- sloot. Bijna overal gecontracteerd (het minst op de eilanden), maar vooral in Krimpenerwaard, Driebruggen, Nieuwkoop en Vijfheerenlanden. Het betreft hier niet-schouwplichtige sloten die grenzen aan gecontracteerde landschapselementen;
  - zandwal (zie terug), alleen op Goeree;
  - hooiland. Loopt in SAN en SN via botanische graslandpakketten. Onder SOL verspreid over ZH gecontracteerd, maar vooral op Goeree, Eiland van Dordrecht en in de Duinstreek;
  - ruigte. Loopt onder SAN en SN via rietlandpakketten. Onder SOL vooral gecontracteerd in Driebruggen en daarnaast in Rijnstreek, Krimpenerwaard en Alblasserwaard;
  - veenput (in één pakket met poelen). Is niet te scheiden van poelen, maar gezien gebiedskarakter vooral gecontracteerd in Krimpenerwaard en Alblasserwaard.
- b. De vergoedingen lopen soms uiteen. Op basis van een wat gedateerde vergelijking uit 2003 door Landschapsbeheer zelf (op basis van normbedragen van 2001) betaalt de SOL:
- méér voor griefhout, hakhout en riet;
  - minder voor hagen, hoogstamfruit, knotbomen, poelen en raster.

Tabel 1.5 Verdeling van SOL-overeenkomsten en budgetten naar regio (2006)

Regio nr.	Regio naam	Aantal beschikkingen /overeenk.	Budget 2006
01	Duinstreek	3	€ 7.648
02	Rijnstreek	45	€ 7.646
03	Nieuwkoop	35	€ 11.172
04	Driebruggen	93	€ 29.860
05	Midden-Kleigebied	6	€ 605
06	Midden Delfland	47	€ 10.064
07	Rijnmond	4	€ 634
08	Krimpenerwaard	135	€ 35.431
09	Vijfheerenlanden	91	€ 15.389
10	Alblasserwaard	305	€ 48.776
11	IJsselmonde	3	€ 583
12	Eiland van Dordr.	3	€ 10.420
13	Hoeksche Waard	14	€ 4.375
14	Voorne-Putten	15	€ 3.861
15	Goedereede	111	€ 76.123
16	Overflakkee	5	€ 1.719
Totaal		915	€ 264.306

Tabel 1.6 SOL-elementen en betrokken lengte / oppervlakte (2006)

boselement	19,6 ha	griend	8,7 ha
houtsingel	35,5 km	riet:	
hakhout	22,3 ha	- rijland	2,8 ha
geriefhout	4,7 ha	- vaarland	1,1 ha
raster	6,7 km	knip-/scheerheg	1,0 km
bloemdijk	0,07 ha	struweelhaag	4,2 km
sloot	12,7 km	fruitbomen	1.951 st
zandwal	15,6 ha	leibomen	469 st
hooiland	15,9 ha	knotbomen	24.946 st
ruigte	3,9 ha	poel / veenput	3,3 ha + 121 st
bosplantsoen	1.216 st		

7. Specifieke doelen in Nationale Landschappen

Groene Hart

In het Uitvoeringsprogramma Nationaal Landschap Groene Hart 2007-2013 (2007) staan de kernkwaliteiten vooral in algemene termen geformuleerd (deze komen uit de eerdere Nota Ruimte):

- voor het Hollands-Utrechtse veenweidegebied vooral de openheid, de strokenverkaveling en het veenweidekarakter;
- voor de waarden naast openheid en verkavelingspatroon ook de beplante dijken en kaden;
- voor de plassen naast het plassen- en veenweidekarakter ook de vele buitenplaatsen en

Bij de ontwikkelingsmogelijkheden staan de natuur- en landschapsdoelen soms explicieter vermeld:

- laaggelegen veengebieden met sterke bodemdaling: halfopen waterrijk veenlandschap met water, moeras en nat grasland;
- hoger gelegen veengebieden met matige bodemdaling: open veenweidegebied met weidevogel- en slootkantbeheer;
- veengebieden met een dik kleidek en rivierkleigebieden: open landschap dooraderd door groene linten en verdichte stroomruggen. Accent op weidevogels, boezemlanden, grienden en houtkaden;
- voor de droogmakerijen worden de natuurdoelen afhankelijk gesteld van de waterstrategie;
- rivieroeverwallen: besloten zones door open landschap. Accent op landgoederen, erfbeplantingen, dijkvegetaties en natuurlijke rivieroevers.

Hoeksche Waard

Het Uitvoeringsprogramma Nationaal Landschap Hoeksche Waard 2007-2013 (2007) noemt als algemene kernkwaliteiten:

- de openheid;
- het polderpatroon;
- reliëf in de vorm van dijken en kreekruggen.

In de beschrijving van de deelgebieden staat het volgende:

- deltalandschap (buitendijks): vooral water en natuur;
- veenpolderlandschap: open weidegebied met onregelmatige strokenverkaveling en enkele kreken;
- landschap van jonge aanwaspolders: open akkerbouwpolders doorsneden door kreken, met bomen beplante dijken en boomgaarden;
- landschap van oude aanwaspolders: als het voorgaande, maar grootschaliger (minder dijken en dijkbeplanting);
- schakelzone stad-land-water (noordrand): landschappelijk verantwoorde inpassing van bebouwing.

Bijlage 2. Uitsplitsing van het SAN-beheer in Zuid-Holland

Tabel 2.1 SAN-beheer in Zuid-Holland per 31 dec. 2007

	bruto-oppervlakte (ha)	netto-oppervlakte (ha)*
Weidevogelbeheer		
1. Weidevogelbeheer collectief (excl. botanische onderdelen)	24.487	3.127
Uitsplitsing naar pakket:		
- algemeen weidevogelgebied	12.004	1.232
- belangrijk alg. weidevogelgebied	9.394	1.315
- soortenrijk weidevogelgebied	2.411	397
- zeer soortenrijk weidevogelgebied	678	183
Uitsplitsing naar maatregel:		
- nestbescherming	22.173	1.473
- uitgesteld maaien 23 mei	514	258
- uitgesteld maaien 1 juni	490	490
- uitgesteld maaien 8 juni	258	258
- uitgesteld maaien 15 juni	460	460
- uitgesteld maaien 22 juni	121	121
- voorbereiding met maaien 15 juni	59	28
- voorbereiding met maaien 22 juni	51	26
- vluchtheuvels	339	0
- plas-dras tot 14 april	5	5
- plas-dras tot 15 mei	8	8
2. Weidevogelbeheer individueel (vooral maaidatumbeheer)	979	979
3. Toeslag ruige mest	3.329	0
Botanisch graslandbeheer		
Botanisch beheer collectief:	848	848
- landschappelijk waardevol grasland	42	42
- randenbeheer (div. pakketten)	807	807
Botanisch beheer individueel:	685	685
- landschappelijk waardevol grasland	19	19
- botanisch beheer volvelds	353	353
- botanisch randenbeheer	313	313
Bouwlandbeheer		
- faunaranden	4	4
- volvelds bouwlandbeheer	0	0
Totaal natuurbeheer (excl. ruige mest)	27.003	5.643
Landschapselementen	325	25
Probleemgebiedenvergoeding	13.935	13.935

* voor het beslag op budget en provinciale hectarequota tellen niet alle pakketten voor 100% mee. Zo telt nestbescherming in de vier gebiedspakketten mee voor resp. 5, 7½, 10 en 12½ %, maaidatumbeheer 23 mei en voorbereidingspakketten voor 50% en collectieve vluchtstroken voor 0%. Voor landschapselementen gelden aparte omrekeningsfactoren (zie hierna)

Tabel 2.2 Uitsplitsing SAN-landschapspakketten in Zuid-Holland per 31 dec. 2007 en provinciale quota (zie bijlage 1)

	aantal	quotum
houtkade en landscheiding	1 ha	12,5 ha
elzensingel	4.584 m	29.100 m
geriefbosje	11 ha	42,8 ha
knip- en scheerheg	225 m	--
knotbomen	40.402 st	36.750 st
hoogstamboomgaard	1.729 st	11.550 st
eendenkooi	6 ha	25,4 ha
poel	54 st	75 st
houtwal, houtkade, haag en singel	2 ha	23,9 ha
bomenrij	320 m	--

Tabel 2.3 Omrekeningsfactoren (van werkelijk naar beleidsvolume) voor landschapselementen

Landschapselement	eenheid	omreken- factor
Houtwal	ha	1,0000
Houtkade en landscheiding	ha	1,0000
Landweer	ha	1,0000
Singel	ha	1,0000
Elzensingel	m	0,0025
Geriefhoutbosje	ha	1,0000
Knip- en scheerheg	m	0,0025
Struweelhaag	m	0,0025
Knotbomenrij	aantal bomen	0,0067
Grubbe en holle weg	ha	1,0000
Hoogstamboomgaard	aantal bomen	0,0067
Eendenkooi	ha	1,0000
Poel	aantal poelen	0,2000
Rietzoom en klein rietperceel	ha	1,0000
Raster	m	0,0000
Houtkade, houtwal, haag en singel	ha	1,0000
bomenrij	m	0,0025

Bronnen alle tabellen: DR en DLG

Tabel 2.3 Uitsplitsing van de SAN-beschikkingen van agrarische natuurverenigingen per 2006

	Lange Ruijge Weide	De Wetering	Wijk en Wouden	Vockestaert	Den Hâneker	Hollandse Venen	De Parmey	Weide en Waterpracht	Weidehof Krimpenwaard	Voorne-Putten	Ade	Santvoorde	totaal
Aantal deelnemers	113	40	90	79	221	124	41	76	192	10	30	10	1.026
Weidevogelbeheer	2.270	794	1.886	2.014	4.012	3.012	716	1.383	2.217	162	2.002	478	20.946
- nestbescherming	2.132	735	1.657	1.722	3.620	2.705	667	1.256	1.892	115	1.877	388	18.766
- maaidatumbeheer	138	58	201	241	359	307	49	122	317	47	119	89	2.047
- vluchtheuvels	-	1	28	48	25	-	-	2	8	-	6	1	119
- plas-dras	-	-	0,4	3	8	-	-	3	0,1	-	-	-	15
Botanisch graslandbeheer	100	-	41	32	270	54	29	42	191	0,1	15	7	781
- landschappelijk waardevol	-	-	1	6	36	-	-	-	-	-	-	-	43
- volvelds botanisch	-	-	-	1	81	-	-	-	-	-	-	3	85
- randen	100	-	40	25	153	54	29	42	191	0,1	15	4	653
totaal	2.370	794	1.927	2.046	4.282	3.066	745	1.425	2.408	162	2.017	485	21.727

Bijlage 3. Vergelijking normbedragen SOL en catalogus groenblauwe diensten

In de tabel op de volgende bladzijden vergelijken we de SOL-vergoedingen met de vergoedingsplafonds in de catalogus groenblauwe diensten. Dat is niet altijd eenvoudig, omdat:

- de catalogus is opgebouwd uit vele afzonderlijke maatregelen, die we per element moeten samenvoegen;
- de catalogus soms een andere lengte-/oppervlakte-eenheid hanteert, zodat we om te kunnen vergelijken aannamen moeten doen voor de omrekening;
- de catalogus soms meer en soms minder differentiaties kent dan de SOL (plantdichtheid, stamdiameter, oppervlakte).

Ondanks de beperkingen die de vergelijking met zich meebrengt, wijst de tabel in de volgende richting:

- a. Voor de verschillende soorten houtopstanden lijkt de catalogus goed te voldoen, zeker als we de aparte vergoedingen voor afvoer en verwerking meetellen. Enige uitzondering zijn leibomen, waar de catalogus slechts tot ca 60% van de SOL-vergoeding komt.
- b. Voor het schonen van poelen kent de catalogus geen aparte maatregelen en vergoedingen. Volgens de opstellers is voor die maatregel de maatregel voor slootschoning bruikbaar. Deze is nu in de vergelijking gehanteerd.
- c. De catalogus volstaat (net) niet voor:
  - kleine rietpercelen die alleen varend te bereiken zijn;
  - maaien en afvoeren van kleine oppervlakten grasland / hooiland.Meer in zijn algemeenheid kent de SOL bij veel elementen een sterke differentiatie naar de oppervlakte van het element. Deze ontbreekt in de catalogus vrijwel geheel. De provincie Noord-Holland heeft bij de herzieningsronde van medio 2007 voorgesteld om een 'kleinschaligheidtoeslag' op te nemen, maar dat is vooralsnog afgewezen. Niettemin blijken de maxima in de catalogus in bijna alle gevallen toereikend om ook voor kleine elementen de SOL-vergoeding te kunnen hanteren.
- d. De catalogus volstaat niet voor het onderhoud van zandwallen, het pakket voor Goeree-Overflakkee dat Landschapsbeheer Zuid-Holland tijdelijk voor het ministerie van LNV uitvoert. Afhankelijk van de wijze van uitvoering (verhouding handmatige / machinale werkzaamheden) schiet de vergoeding 25 - 50% tekort. De provincie Noord-Holland kampt met eenzelfde probleem voor de tuinwallen van Texel en Wieringen, een element dat qua onderhoud goed vergelijkbaar is. Het IPO heeft beloofd het onderhoud van tuinwallen in de catalogus op te nemen. Zuid-Holland kan daar waarschijnlijk van meeprofiteren.

Landschapselement	Eenheid	SOL 2007	Catalogus GBD 2007 (maxima)
Boselement	m ² per jaar	€ 0,04	n.v.t. (catalogus kent alleen vergoedingen voor hakhoutcyclus)
Houtsingel	m ¹ per jaar	€ 0,08	n.v.t. (idem)
Hakhout en geriefhoutbos	m ² bij hakcyclus van 6 jaar	€ 2,14	- afzetten: € 0,71 - 3,29 per keer, afh. van plantdichtheid (< 50 tot 230 / 100 m ²); - afvoer takhout: € 11 tot 27,50 per boom, afh. van diameter Bij 50 bomen / 100 m ² en een stamdiameter < 40 cm is dat € 1,43 + € 5,50 = € 6,93 per keer, ofwel (bij een cyclus van 10 jr) € 0,69 per m ² per jaar
	m ² bij hakcyclus van 8 jaar	€ 2,38	idem
	m ² bij hakcyclus van 10 jaar	€ 2,67	idem
	m ² bij hakcyclus van 12 jaar	€ 3,09	idem
	m ² bij hakcyclus van 15 jaar	€ 3,78	idem
Griend	m ² bij hakcyclus van 3 jaar	€ 0,45	idem
Snijgriend	m ² bij jaarlijkse hakcyclus	€ 0,15	afzetten € 0,94 per m ² afvoer € 0,88 p.st.
Riet; rijland	m ² per jaar < 1000 m ²	€ 0,14	maaior € 0,12 per m ² bosmaaier € 0,14 per m ² afvoer handmatig: € 0,16 per m ² afvoer machinaal: € 0,03 per m ²
	m ² per jaar tussen 1000 m ² en 2500 m ²	€ 0,11	idem
	m ² per jaar > 2500 m ²	€ 0,07	idem
Riet; vaarland	m ² per jaar < 1000 m ²	€ 0,20	idem plus 10% over transportkosten
	m ² per jaar tussen 1000 m ² en 2500 m ²	€ 0,15	idem + 10%
	m ² per jaar > 2500 m ²	€ 0,10	idem + 10%
Haag (knip-/ scheerhaag)	m ¹ bij jaarlijks snoeien	€ 0,49	€ 0,47 (trekker) resp. € 0,58 (heggenschaar) per m
Haag (losse struweelhaag)	m ¹ bij snoeien tussen 4 en 8 jaar	€ 1,14	€ 2,02 per m + 0,67 per m versnipperen haagafval
	m ¹ bij snoeien tussen 8 en 12 jaar	€ 1,53	idem
Leiboom	stuk < 10 cm doorsnede	€ 16,79	€ 9,91 p.st.
Leiboom	stuk > 10 cm doorsnede	€ 33,59	€ 24 tot 92,- p.st. (afh. van diameter)
Knotboom	stuk jaarlijks, gelijk aan bijdrage	€ 2,08	€ 5,60 - 22,13, afh. van diameter
Raster verwijderen	m ¹ opgenomen in overeenkomst	€ 0,18	tijdelijk verwijderen t.b.v. beheer: € 0,28 per m
Raster aanbrengen	m ¹ opgenomen in overeenkomst	€ 2,57	-- (geen aanleg)
Raster onderhoud	m ¹ opgenomen in overeenkomst	€ 0,10	€ 0,39 per m
Raster afschrijving	m ¹ bestaand raster opgenomen in overeenkomst	€ 0,38	-- (geen aanleg)
Poel schonen	stuk < 25 meter omtrek = < 75m ²	€ 22,50	maatregel slootschonen (20 m omtrek): - handmatig € 1,67 per m = € 33,40 - machinaal € 1,14 per m = € 22,80

Poel schonen	stuk omtrek tussen de 25 - 45 meter = > 75m ² - < 175 m ²	€ 39,77	bij 35 m omtrek: - handmatig € 58,45 - machinaal € 39,90
Poel schonen	stuk omtrek > 45 meter = > 175 m ²	€ 50,23	bij 50 m omtrek: - handmatig € 83,50 - machinaal € 57,-
Poel uitdiepen	stuk < 25 meter omtrek = < 75m ²	€ 140,39	baggeren 0 - 500 m ² : € 2,16 per m ² . Voor 50 m ² is dat € 108,-, voor 75 m ² (max.) € 162,-
Poel uitdiepen	stuk omtrek tussen de 25 - 45 meter = > 75m ² - < 175 m ²	€ 176,00	minimaal € 162,-, max. (175 m ²) € 378,-
Poel uitdiepen	stuk omtrek > 45 meter = > 175 m ²	€ 230,96	min. € 378,-
Sloot schonen met de hand	m ¹	€ 1,11	€ 1,67 per m
Sloot schonen met machine	m ¹	€ 0,21	€ 1,14 per m
Sloot baggeren (machinaal uitdiepen)	m ¹	€ 0,23	0 - 500 m ² : € 2,16 per m ² > 500 m ² : € 0,06 per m ² bij een slootbreedte van 3 m is dat per m resp. € 6 en 0,18 per m
Maaien zandwal kruiden en grassen	m ²	€ 0,40	maaien (machinaal) € 0,04 – 0,09 per m ² , afvoeren € 0,03 – 0,13 per m ² , totaal € 0,07 - 0,22 per m ² * maaien handmatig (zeis) € 0,41 per m ²
Maaien zandwal lichte boomlaag	m ²	€ 0,42	idem
Opsnoeien zandwal	m ¹	€ 1,09	als knippen heg: € 0,58 per m met klein gereedschap, € 0,48 per m met trekker en maaier
Grasland/hooiland maaien en maaisel afvoeren en/of op hopen zetten buiten het element	m ² per jaar < 1000 m ²	€ 0,19	maaien**: - met cyclomaaier: € 0,04 per m ² - met bosmaaier € 0,075 per m ² - met zeis € 0,42 per m ² schudden: - handmatig € 0,037 per m ² - machinaal € 0,006 per m ² wiersen: - handmatig € 0,044 per m ² - machinaal € 0,006 per m ² afvoeren: - handmatig € 0,16 per m ² - machinaal € 0,03 per m ² Totaal alles handmatig (zeis): € 0,66 per m ² Totaal alles machinaal: € 0,08 (cyclus) tot 0,12 (bosmaaier) per m ²
	m ² per jaar tussen 1000 m ² en 2500 m ²	€ 0,14	idem
	m ² per jaar > 2500 m ²	€ 0,09	idem
Ruigte/vegetatie maaien en maaisel afvoeren en/of op hopen zetten buiten het element	m ² per jaar < 1000 m ²	€ 0,19	idem
	m ² per jaar tussen 1000 m ² en 2500 m ²	€ 0,15	idem
	m ² per jaar > 2500 m ²	€ 0,10	idem

Ruigte/vegetatie maaien met bosmaaier	m ² per jaar < 1000 m ²	€ 0,16	maaien € 0,075 per m ² afvoeren: zie boven
	m ² per jaar tussen 1000 m ² en 2500 m ²	€ 0,12	idem
	m ² per jaar > 2500 m ²	€ 0,08	idem
Dunnen nieuwe beplanting	m ²	€ 0,11	€ 0,02 per m ² (bos)
1 ^e keer afzetten na aanplant	m ²	€ 0,40	zie bosomelement etc.
Inplanten/boeten bosplantsoen	stuk	€ 1,88	-- (geen aanleg)
Herplant leiboorn	stuk	€ 70,00	-- (geen aanleg)
Verwijderen puin	m ³	€ 13,54	--

* vergoeding maaien afhankelijk van gebruikte materieel: cyclomaaier en maibalk 0,04 per m², bosmaaier 0,075 per m², talud maaien met bosmaaier 0,09 per m². Aangenomen is dat wiersen en schudden hier niet aan de orde zijn. Voor verzamelen en afvoeren van maaisel staat 0,03 per m² bij machinale uitvoering en 0,13 per m² bij handmatige uitvoering

** voor maaien van taluds gelden andere tarieven: € 0,09 per m² bij gebruik bosmaaier en € 0,27 per m¹ bij gebruik korfmaaier

Bijlage 4. Vergoedingen groenblauwe diensten zoals voorgesteld aan het Hoogheemraadschap van Rijnland

maatregel	jaarlijkse vergoeding (€)	Brussel-proof?
<u>Gebruik baggerspuit</u>		
a. in venige gebieden (jaarlijks):	meerkosten:	
- sloot 3 m breed	0,027 per m ²	ja
- sloot 5 m breed	0,016 per m ²	ja
- sloot 8 m breed	0,010 per m ²	ja
b. in overige gebieden (tweejaarlijks)		
- sloot 3 m breed	0,017 per m ²	ja
- sloot 5 m breed	0,010 per m ²	ja
- sloot 8 m breed	0,006 per m ²	ja
<u>Mest- en spuitvrije zone</u>		
a. productiederving	1.192-1.363 per ha	ja / nog niet
b. afrasteren (zo nodig):		
- onderhoud raster	0,50 per m	ja
- tijdelijk verwijderen raster	0,28 per m	ja
<u>Natuurvriendelijk slootschonen</u>		
a. zonder eisen aan apparatuur	-	n.v.t.
b. met eisen aan apparatuur:	meerkosten:	
- gebruik maaikorf	75 per km	nee (catalogus kent alleen gebruik wallenfrees)
- gebruik ecoreiniger	.. per km (PM)	
<u>Vismigratie bevorderende maatregelen</u>		
- onderhoud duiker	110 per stuk	min of meer (arbeid mag tegen vast tarief worden verrekend)
<u>Overwinteringsputten vissen</u>		
a. extra baggerwerk	-	
- tegelijk met baggeren sloot	200 per stuk	n.v.t.
- apart aan- en afrijden	op offerte	nee (overstijgt plafond)
- inzet baggerboot	-	n.v.t.
b. onderhoud oeverbeschoeiing		n.v.t.
<u>Verharde drinkplaatsen</u>		
	-	n.v.t.
<u>Maatregelen zwarte stern</u>		
a. productiederving	1.229-1.536 per ha	ja / nog niet
b. broedvlotjes	50 per deelnemer	nee
c. afrasteren:		
- onderhoud raster	0,50 per m	ja
- tijdelijk verwijderen raster	0,28 per m	ja
d. maaien en afvoeren oever	0,14 per m ²	nee (overstijgt plafond catalogus)

De genoemde vergoedingen zijn op basis van de (inmiddels verouderde) prijspeilen van de catalogus groenblauwe diensten 2007 en zijn inclusief eventueel verschuldigde BTW, maar exclusief zogeheten transactiekosten

Bijlage 5. Gebiedsindeling nota Levend Landschap en werkgebieden natuurverenigingen

